

Steinar Bergh og Britta Martens

Mennesker med
**psykisk utviklingshemning
- integrering i samfunnet**

Nordisk litteratur 1980-89

- praktiske tiltak
- teori og metode
- offentlige utredninger

Prosjektrapport 51

Steinar Bergh og Britta Martens

**Mennesker med
psykisk utviklingshemning
- integrering i samfunnet**

- praktiske tiltak
- teori og metode
- offentlige utredninger

Prosjektrapport 51

Mennesker med
psykisk utviklingshemning
- integrering i samfunnet

Nordisk litteratur 1980-89

- praktiske tiltak
- teori og metode
- offentlige utredninger

UDK 016:3-056

ISBN 82-536-0316-9

© Norges byggforskningsinstitutt

Adresse: Forskningsveien 3B

Postboks 123, Blindern

0314 OSLO 3

Tlf. (02) 46 98 80

Telefax (02) 69 94 38

FORORD

Denne nordiske bibliografien er en del av prosjektet "Boformer for personer med psykisk utviklingshemming". I prosjektet skal vi studere nye måter å organisere boligtilbud og dagliglivstjenester på etter at kommunene i Norge har fått ansvaret for alle tiltak for mennesker med psykisk utviklingshemming. Denne omfattende reformen skal være realisert fullt ut i 1991, og vårt prosjekt skal følge prosessen for 1988 til og med 1991.

Vårt behov var i utgangspunktet å lage en bibliografi for boliger og dagliglivet tjenesteområde. I prosessen fant vi ut at vi også ville ta med publikasjoner om hjelpemidler, skole/utdanning, arbeid og fritid. I tillegg har vi med offentlige utredninger, et underlag for nye lover og ny praksis på feltet. Vi har også tatt med noen publikasjoner som behandler teori og metode når det gjelder normalisering og integrering. Publikasjonene er ordnet slik at hvert lands litteratur presenteres i første del av rapporten deretter følger sammendrag av 20 publikasjoner innenfor ulike felt.

Med publikasjoner mener vi forskningsrapporter, artikkelsamlinger o.l. Vi har ikke hatt kapasitet til å gi en oversikt over tidskriftsartikler.

I normaliseringsbegrepet legger en at tiltak og tjenester skal tilpasses individets behov og utvikles i nær tilknytning til lokalmiljøet og til det vanlige hjelpe- og støtteapparatet i en kommune. Integrering blir på denne måten en metode for å oppnå normalisering. Fagfolk understreker at målet med normalisering ikke er konformitet, men at det er muligheter for å delta i det vanlige samfunnet som tilstrebes. Derfor er normalisering ikke bare et mål for mennesker med psykisk utviklingshemming, men også for andre grupper som på en eller annen måte er satt utenfor det alminnelige fellesskapet i samfunnet.

Selv om bibliografien dekker mer enn boliger og dagliglivstjenester, som var vårt utgangspunkt, er den nok mest komplett på disse emnene.

I denne bibliografien har vi ikke tatt med publikasjoner som omhandler ren persepsjons- og atferdsvitenskapelig forskning innen psykologi og pedagogikk og metoder for f.eks. språkstimulering og tegnspråk. Dette er særlig problematisk i forhold til emnene

hjelpemidler og skole/utdanning. Vi har forsøkt å avgrense oss til publikasjoner som omhandler bruken av fysiske hjelpemidler, tekniske og ikke-tekniske, og konkret utdanning og skoletiltak.

Bibliografien er ikke fullstendig når det gjelder hovedoppgaver fra universiteter og høyskoler. Dette gjelder også kommunale plandokumenter og rapporter. På begge disse feltene har vi tatt med mer fra Norge enn de andre nordiske landene fordi det er lettere å skaffe seg oversikt i vårt eget land.

Bakerst i bibliografien har vi laget 20 sammendrag av forskjellige rapporter. Vi har forsøkt å få med publikasjoner som står sentralt i forskning og utredning når det gjelder mennesker med psykisk utviklingshemming i hele Norden. Det vil alltid være et ressurssspørsmål hvor mange rapporter/publikasjoner en kan skrive sammendrag fra. Hovedtyngden av sammendragene ligger også på emnene bolig og tjenester.

Bibliografien er angrenset til tidsrommet 1980 og fram til mars 1989. Det finnes selvsagt flere sentrale publikasjoner fra før 1980, men for å begrense omfanget har vi valgt denne løsningen. Vi viser til 3 bibliografier fra prosjekt Mental Retardation, Institutionen för psykiatri Ulleråker 75017 Uppsala, Sverige, som dekker tidsrommet 1960 - 1985. Tidsavgrensningen for vår bibliografi kan være funksjonell på den måten at det er i 1980-årene at den store desentraliseringsprosessen med nedbygging av institusjonene har skutt fart i de nordiske landene. Svært mange av publikasjonene i denne bibliografien har denne omfattende reformbevegelsen som ramme.

Oslo, oktober 1989

Steinar Bergh

Britta Martens

INNHOOLD

1. Litteratur fra de enkelte landene	side	7
1.1 Norge	"	7
1.2 Danmark	"	19
1.3 Sverige	"	22
1.4 Finland	"	38
1.5 Island	"	43
2. Sammendrag av 20 publikasjoner	"	45

1. LITTERATUR FRA DE ENKELTE LANDENE

1.1 Norge

Aksjon for bolig og boservice 1986-1988. Norsk Forbund for Psykisk Utviklingshemmede. Oslo, 1986.

Andersen, Jan

Sysselsettingstiltak for funksjonshemmede i Hadelandsregionen : forprosjekt. Lillehammer, 1988. (Rapport 17. 1988.)

Andersen, Jan, m.fl.

Avvikling av HVPU: "Fra Særomsorg til kommunalt ansvar". Lillehammer, 1988. (Østlandsforskning. Rapport 25, 1988.)
(Se sammendrag)

Andersson, Ulla, m.fl.

Sammen i livet : en studiebok om deg og meg, følelsene våre og hvordan vi lever. Oslo : Aschehoug, 1986.

Ansvar og tiltak og tjenester for psykiske utviklingshemma. Sosialdepartementet. Oslo, 1989.
(Stortingsmelding 67. 1986 - 1987)

Anthonsen, Tove

Får vi lov å være med? : om integrering av psykisk utviklingshemmede i grunnskolen. Statens spesiallærerhøgskole. Hosle, 1983.

Arbeid for psykisk utviklingshemmede. Sosialdepartementet. Oslo, 1980. (Norges offentlige utredninger, NOU 1980:27)

Arbeidssamvirke i offentlig virksomhet - ASVO, varig vernede arbeidsplasser i Finmark. Finnmark fylkeskommune. Vadsø. 1986.

Arbeidssamvirke i offentlig virksomhet i Troms fylke : sluttrapport. Fylkesarbeidskontoret i Troms. Tromsø, 1986.

Avlastning for personer med særlig belastende omsorgsoppgaver. Utredning fra en arbeidsgruppe oppnevnt av Sosialdepartementet 4. nov. 1981. Sosialdepartementet. Oslo, 1983.

Avlastningstiltak for familier med funksjonshemmede barn, ungdom og voksne. Fylkesmannen i Østfold. Fylkesrådets avlastningsutvalg, 3. juni 1981. Askim, 1981.

Barn og unge med spesielle behov. Oslo : Universitetsforlaget, 1985. 2 bind.

Bentsen, Finn-Obert, m.fl.

Saltdal-prosjektet 1984 - 1985 : et hjelpemiddel til kommunal planlegging i helse- og sosialsektoren. Oslo, 1988.
(Oslo Vernepleierhøgskole. Prosjektoppgave, kull 11)

Berger, Magne

Statusrapporter, Spydebergprosjektet - sysselsetting og nærmiljøtiltak. (Spydeberg kommune, nr. 1 og 2. 1985-86.)

Birkeland, Arvid, m.fl.

Boliger til psykisk utviklingshemmede : løsning og barrierer i den kommunalpolitiske prosessen. Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap. Bergen, 1986. (Se sammendrag)

Blaalid, Laila, m.fl.

Målrettet miljøarbeid. Akershus Vernepleierhøgskole. Sandvika, 1983.

Bogen, Hanne

Arbeidsmuligheter for psykisk utviklingshemmede: en forundersøkelse av nyere sysselsettingstiltak for psykisk utviklingshemmede. FAFO, Oslo, 1986.

Bolig og hjelp i boligen : til deg som er voksen og psykisk utviklingshemmet. Norsk Forbund for Psykisk Utviklingshemmede. Oslo, 1986.

Bollingmo, G.

Psykisk utviklingshemmede i arbeid: en etterundersøkelse av syv psykisk utviklingshemmede, med vekt på de betingelser som må være til stede for at deres arbeidssituasjon skal være vellykket. Hovedoppgave. Statens Spesiallærerhøgskole. Hosle, 1982.

Botilbud for psykisk utviklingshemmede i nærmiljøet. Asplan. Sandvika, 1982.

Brenden, Else-Marie

Fysisk aktivitet, undervisning av elever med utviklingshemning. Oslo : Universitetsforlaget, 1983.

Bruknapp, A. m.fl.

Kommunale botilbud for psykisk utviklingshemmede. Norsk institutt for by- og regionforskning. Oslo, 1985.
(Se sammendrag)

Bø, Bente, m.fl.

Psykisk utviklingshemmede arbeidstakere på det ordinære arbeidsmarkedet. Oslo, 1986.
(Oslo Vernepleierhøgskole. Prosjektoppgave kull 12)

Dyrendahl, Guri

Rettigheter for funksjonshemmede. 3. utg. Oslo : Universitetsforlaget, 1984.

Dyrendahl, Guri, m.fl.

Ansvar og tiltak og tjenester til personer med psykisk utviklingshemming : en konsekvensanalyse utarbeidet av en arbeidsgruppe. Lørenskog kommune. Lørenskog, 1988.

Egeland, Ann L. Kvande

Rapport fra forsøk med støttekontakt for voksne funksjonshemmede. Sosialdepartementet. Rådet for funksjonshemmede. Oslo, 1986.

Engh, Anne Lovise, m.fl.

Fra institusjon til samfunn? : nedbygging av sentralinstitusjoner i helsevernet for psykisk utviklingshemmede (HVPU), og oppbygging av tiltak på kommunalt nivå basert på en teoretisk modell. Oppland DH. Lillehammer, 1986.

Fjetland m.fl.

Randabergprosjektet 1985 - prosjekt, metodikk og evaluering. Rogaland Vernepleierhøgskole. 1985.

Flygt, B.

Fra vernet arbeid innenfor HVPU til ordinært arbeid. Prosjektoppgave, Statens spesiallærerhøgskole. Hosle, 1985.

Gangstad, Willy m.fl.

Behovet for kommunale tjenester til psykisk utviklingshemmede i Steinkjer kommune. Vernepleierhøgskolen i Sør-Trøndelag. Trondheim, 1988.

Glørstad, V. (red). m.fl.

Om å bygge opp og bygge ned. 10 artikler av vernepleiere om planlegging, utforming og koordinering av bo- og behandlings tilbud til psykisk utviklingshemmede. Norsk Vernepleierforbund. Oslo, 1988.

Grimstad, Jon P., m.fl.

Helse- og sosialtjenester for psykisk utviklingshemmede : prosjektrapport. Trondheim kommune og Sør-Trøndelag Vernepleierhøgskole. Trondheim, 1987.

Han har vel like stor rett som sine søsken til å bo i kommunen! om omsorgen for psykisk utviklingshemmede - et forprosjekt i Svelvik. Oslo, 1985. (Sosialdepartementet. Temahefte nr. 8)

Harang, Anna-Britt m.fl.

En kartlegging av behov for kommunale tjenester hos psykisk utviklingshemmede og deres familier (Steinkjer prosjektet). Trondheim, 1987.
(Sør-Trøndelag Vernepleierhøgskole. Prosjektrapport)

Helle, Kari Marie

Young people with learning disabilities and work environment. A follow-up study at Birkelid School. Rapport. Oslo, 1980.

Helle, Kari Marie

Social Integration of the Mentally retarded. Rapport. Birkelid skole. Oslo, 1980.

Helle, Kari Marie

Ferie og fritid for unge med læringsvansker. Arbeidspsykologisk Institutt. Oslo, 1981.

Helle, Kari Marie

Ungdom med læringsvansker og arbeidslivet. Arbeidspsykologisk institutt. Oslo, 1982.

Helse- og sosialtjenester for psykisk utviklingshemmede.

Prosjektrapport. Trondheim kommune. Tjenesten for funksjonshemmede. Trondheim, 1986.

Henriksen, S.

Arbeid for psykisk utviklingshemmede : en undersøkelse basert på to psykisk utviklingshemmedes situasjon i en utkantkommune. Prosjektoppgave. Statens Spesiellærerhøgskole. Hosle, 1983.

Hitraprosjektet. Forsøk med tiltak for psykisk utviklingshemmede utenfor institusjon. Forprosjekt Hitra kommune. 1988.

Hjermstad, Grete

Hjelpemiddelformidling til psykisk utviklingshemmede. Senter for industriforskning. Rådet for tekniske tiltak for funksjonshemmede. Oslo, 1987.

Hutchinson, Gunn Strand

Inn i eget hjem, om kommunal tilrettelegging av tjenester for gruppen "personer med psykisk utviklingshemming". Høgskolesenteret i Nordland. Bodø, 1986. (Se sammendrag)

Hutchinson, Gunn Strand

Ut av storinstitusjon, om flytting fra sentralinstitusjoner innen Helsevernet for psykisk utviklingshemmede (HVPU). Høgskolesenteret i Nordland. Bodø, 1986. (Se sammendrag)

Hutchinson, Gunn Strand

HVPU og kommunene, en undersøkelse fra Nordland om kommunalt engasjement i service til personer med psykisk utviklingshemming. Høgskolesenteret i Nordland. Bodø, 1985. (Se sammendrag)

Idébank for Helsetjenesten

Tiltak for psykisk utviklingshemmede. Oslo, 1987.

Ingstad, Benedicte, m.fl.

Familien med det funksjonshemmede barnet : forløp - reaksjoner - mestring. Oslo : Tanum forlag, 1984.

Innjord, Aud K.

Om Bolig og boservice for psykisk utviklingshemmede. Oslo, 1988. (Sosialdepartementet, Temahefte nr. 11)

Jacobsen, Rikke, m.fl.

Boligers betydning for psykisk utviklingshemmede. Oslo, 1985.

(Oslo Vernepleierhøgskole. Prosjektoppgave kull 11)

Johansen, Karl-Johan, m.fl.

Helse- og sosialtjenester for psykisk utviklingshemmede i Trondheim kommune. Sør-Trøndelag Vernepleierhøgskole. Trondheim, 1986.

Johansson, Evy

Handikap og sex. En bok om psykisk utviklingshemmede.
Oslo : Dreyer, 1982.

Johnsen, Fritz

Farvel til særomsorgen. Oslo, 1982.

Jonsson, Letty

Mennesker med psykisk utviklingshemming. Oslo : NKS-forlaget,
1984.

Jynge, Vigdis

Hjelpemiddelprosjekt i bolig for psykisk utviklingshemmede.
Rapport 1 og 2. Senter for industriforskning. Rådet for
tekniske tiltak for funksjonshemmede. Oslo, 1988.
(Se sammendrag)

Jynge, Vigdis, m.fl.

Datateknologi for psykisk utviklingshemmede. Senter for
industriforskning. Rådet for tekniske tiltak for funksjons-
hemmede. Oslo, 1989.

Koppang, B., m.fl.

Det psykisk utviklingshemmede barnet : barnet - familien -
institusjonen. Oslo : Universitetsforlaget, 1985.

Kårøy, Berit m.fl.

Normalisering i hjem/bolig og fritid, en undersøkelse av
miljøet til 12 voksne psykisk utviklingshemmede. Oppland
distriktshøgskole. Lillehammer, 1984.

Levekår for psykisk utviklingshemmede. Sosialdepartementet.

Oslo, 1985. (Norges offentlige utredninger, NOU 1985:34)

Livskvalitet for psykisk utviklingshemmede, Plassenprosjektet,

tverrfaglig samarbeid. Forsøksverket for skoleverket.
Oslo, 1984.

Lundemo, Åse

Arbeidsplasser i det lokale næringsliv for personer med psykisk
utviklingshemming. Rapport. Otta, u. år.

Lundstad, Anne Grete, m.fl.

Normalisering i skole/opplæring og arbeid/sysselsetting, en
undersøkelse av miljøet til 12 voksne psykisk utviklings-
hemmede. Oppland distriktshøgskole. Lillehammer, 1984.

Løberg, Tor

Hjerneskadene og målsetting i arbeid for psykisk utviklingshemmede. Oslo : Universitetsforlaget, 1983.

Lyngstad, G.

Vernete boliger i psykisk helsevern. Oslo, 1980.

Meland Kommune

Eit samfunn for alle. Eit informasjonshefte om tiltak for funksjonshemma i Meland kommune. Norsk Forbund for psykisk utviklingshemmede. Oslo, 1987.

Meling, Odd

Vår psykisk utviklingshemmede bror - utvikling, opplæring og sosiale relasjoner. Statens spesiallærerhøgskole. Hosle, 1984.

Midre, Michel

Utbygging av kommunale tjenester, ressursbehov for funksjonshemmede ved utskrivning fra institusjon. Sosialdepartementet. Oslo, 1983.

Nordhus, Inger Hilde G.

Omsorg for psykisk utviklingshemmede - et familieperspektiv. Rapport. Åndssvakesakens Forskningsfond. U. sted, 1983.

Nordvoll, J., m.fl.

Hjemmeboende psykisk utviklingshemmede under 30 år i Orkdal, Skaun og Trondheim. I hvilken grad er sosiale og medisinske behov dekket? Universitetet i Trondheim. Trondheim, 1985.

Norsk forbund for psykisk utviklingshemmede. Prinsippprogram for NFPU. Oslo 1983.

Nordhus, Inger Hilde Gjørøther

Omsorg for psykisk utviklingshemmede - et familieperspektiv. Rapport. Åndssvakesakens Forskningsfond. U. sted, 1983.

Omsorg for psykisk utviklingshemmede. Sosialdepartementet. Oslo.

(Stortingsmelding 88 1974-75)

Omsorgen for psykisk utviklingshemmede, hvor står vi - hvor går vi? : innlegg fra Sentralforbundets Telemarkskonferanse 1983. Oslo : Kommuneforlaget, 1983.

Omsorgsplan for psykisk utviklingshemmede. Tinn kommune. Tinn, 1987.

Overland, Bjørn, m.fl.

Fra spesialskole til senter for spesialundervisning.
(Delrapporter. "Fra spesialskole til senter for spesial-
undervisning" - 1987. "Videregående opplæring for alle".
Prosj.rapp. 1. år 1986/87. "Helhetlige tiltak" - 1988.
"Småbarnsprosjektet" - Gjøvik, 1988.)

Oversen, Gunnar m.fl.

En kartlegging og vurdering av et bestemt bomiljø's hold-
ninger til integrering av psykisk utviklingshemmede i deres
eget bomiljø. Norges kommunal og sosialhøgskole. Oslo, 1980.

Paulsen, Bård m.fl.

Lokale tilbud for psykiske utviklingshemmede. Norsk institutt
for sykehusforskning. Trondheim, 1984.

Pedersen, Jon-Kristian m.fl.

Surnadalprosjektet. En kartlegging av kommunale tjenester i
forhold til tilbud, ønsker og behov. Vernepleierhøgskolen
i Sør-Trøndelag. Trondheim, 1986.

Petersen, Stein Ø. m.fl.

Behovsanalyse HVPU i Hordaland. Norsk institutt for sykehus-
forskning. Trondheim, 1985.

Petersen, Stein Ø.

Behovsanalyse HVPU i Aust-Agder. Norsk institutt for sykehus-
forskning. Trondheim, 1985.

Petersen, Stein Ø.

Omsorgsplan for psykisk utviklingshemmede i Sør-Trøndelag.
Hallsetheimens funksjon. Arbeidsrapport. Norsk institutt for
sykehusforskning. Trondheim, 1981.

Pettersen, Stein Ø.

Omsorgsplan for psykisk utviklingshemmede i Sør-Trøndelag.
Norsk institutt for sykehusforskning. Trondheim, 1983.

Plan for psykisk utviklingshemmede. Meløy Kommune.

U. sted, 1985.

Plan for utskillelse av arbeidsvirksomheten ved Trastad Gård.

Trastad Gård, 1986.

Poulsen, Bård m.fl.

Lokale tilbud for psykisk utviklings hemmede. Norsk institutt
for sykehusforskning. Trondheim, 1984.

- Prosjekt for integrering av funksjonshemmede i fritidstiltak : sluttrapport. Karmøy kommune. Karmøy, 1985.
- Prosjekt psykisk utviklingshemmede. Svelvik kommune. Svelvik, 1983.
- Psykisk utviklingshemmede i nærmiljøet/lokalsamfunnet. Oslo, 1986. (Rundskriv I 2063. Statens Trykksaksekspedisjon)
- Raustøl, Tellef, m.fl.
Kommunal planlegging og tiltaksutvikling for psykisk utviklingshemmede. s. 21. Lillehammer, 1988. (Østlandsforskning. Notat 04.9 1988)
- Raustøl, Tellef, m.fl.
Omfordeling av HVPU-midler. Fra særomsorg til kommunalt ansvar. s. 13. Lillehammer, 1988. (Østlandsforskning. Notat 04-8 1988),
- Ranø, Linda
Lokal sosial integrasjon : hva er viktig å ta hensyn til når voksne psykisk utviklingshemmede skal integreres i sitt nærmiljø. Prosjektrapport. Sør-Trøndelag Vernepleierhøgskole. Trondheim, 1986
- Rapport om lokale tiltak for voksne psykisk utviklingshemmede. Sosialkontoret. Svelvik kommune 1983 - 1985. U. år, u. sted
- Ringdal, Gerd I.
Arbeid for psykisk utviklingshemmede. En undersøkelse av fire bedrifter som sysselsetter psykisk utviklingshemmede. Trondheim, 1988. (Senter for Samfunnsforskning SESAM. Rapport) (Se sammendrag)
- Rongen, Aud-Berit, m.fl.
En kartlegging av behov for kommunale tjenester hos psykisk utviklingshemmede og deres familier. Sør-Trøndelag Vernepleierhøgskole. Trondheim, 1986.
- Rådet for videregående opplæring, Lærerveiledning om undervisning av elever med store lærevansker. Oslo, 1986.
- Skjerve, Jan, m.fl.
Mål i arbeidet med psykisk utviklingshemmede. Oslo : Universitetsforlaget, 1983.

Skjorten, L. A.

Psykisk utviklingshemmede førskolebarn i vanlige barnehager og spesialbarnehager. Hovedoppgave, Statens Spesiellærerhøgskole. Hosle, 1980.

Slettebø, Tor

Lokalt ansvar for psykisk utviklingshemmede. Evaluering av forsøk med kommunalt ansvar for mennesker med psykisk utviklingshemming. Norsk institutt for by- og regionsforskning (NIBR). Oslo, 1989.

Solum, E., m.fl.

Normalisering : utvikling av et instrument for vurdering av tiltak for funksjonshemmede. Framdriftsrapport. Lillehammer, 1983.
(Oppland distriktshøgskole. LEVIN-publikasjoner, nr. 5.)

Solum, E., m.fl.

Prosjektet Levekår for funksjonshemmede - isolasjon eller normalisering (LEVIN). Første presentasjon av prosjektet. Framdriftsrapport. Lillehammer, 1984.
(Oppland distriktshøgskole. LEVIN publikasjoner, nr. 1.)

Solum, E., m.fl.

Livskvalitet for funksjonshemmede. Bind 2. Et hjelpemiddel for planlegging og utvikling av tiltak og tjenester. Oslo : Universitetsforlaget, 1987.
(Se sammendrag).

Stafne, Anne Lise, m.fl.

Mens gresset gror - om livsvilkår for psykisk utviklingshemmede. Oslo, 1983. (Se sammendrag)

Stangvik, G.

Integration and normalization : some theoretical and metatheoretical considerations. Framdriftsrapport. Lillehammer, 1982.
(Oppland distriktshøgskole, LEVIN-publikasjoner, nr. 2.)

Stangvik, G.

Funksjonshemmedes velferd : normalisering og livskvalitet. Framdriftsrapport. Lillehammer, 1982.
(Oppland distriktshøgskole, LEVIN-publikasjoner, nr. 3.)

Stangvik, G., m.fl.

Normalisering : kriterier for analyse og vurdering av tiltak for funksjonshemmede. Framdriftsrapport. Lillehammer, 1983.
(Oppland distriktshøgskole, LEVIN-publikasjoner, nr. 4.)

Stangvik, G.

Evaluering av funksjonshemmedes levekår med utgangspunkt i normaliseringsbegrepet. Framdriftsrapport. Lillehammer, 1984. (Oppland distriktshøgskole, LEVIN-publikasjoner, nr. 6.)

Stangvik, Gunnar

Livskvalitet for funksjonshemmede. Bind 1. normaliseringsprinsippet for forbedring av livskvalitet. Oslo : Universitetsforlaget, 1987. (Se sammendrag).

Swensen, Sissel H.

Bo i institusjon - eller utenfor? : om boformer for unge og voksne psykisk utviklingshemmede og praktisk tilrettelegging i forbindelse med flytting fra institusjon eller foreldrehjem. Statens spesiallærerhøgskole. Hosle, 1984.

Thomassen, Jan S.

Fra institusjon til egen bolig. Samspill om HVPU-reformen. Oslo : Kommuneforlaget, 1989.

Tungland, P.

Integrering av funksjonshemma elever i den vidaregående skole. Rogalandsforskning S2, 1980.

Tøssebo, Jan

Velferd for psykisk utviklingshemmede : Hvordan måle det? Sør-Trøndelag Vernepleierhøgskole, Trondheim, 1988.

Utredning angående tiltak for psykisk utviklingshemmede.

PPD-senteret i Orkdal og Hemne sosialkontor. Hemne, 1986.

Vedeler, Liv

Integrering i barnehagen. Oslo : Universitetsforlaget, 1982.

Vernede verksteder under helsevernet for psykisk utviklingshemmede og arbeidsmarkedsetatens arbeidsmarkedstiltak - behov for samordning. Kommunal- og arbeidsdepartementet. Oslo, 1985.

Vignes, Tor

Psykisk utviklingshemming, om arbeid med mennesker i utvikling. Oslo, 1985.

Vi kommer, studie av en kommende ASVO-bedrift på Kongsberg.

Kongsberg ingeniørhøgskole. Kongsberg, 1986.

Wiberg-Aurdal, Elise

Frå HVPU til vanleg skule. Statens spesiallærerhøgskole. Hosle, 1985.

Østrem, Knut

Av Træls ætt, historie om ideologi og praksis overfor psykisk utviklingshemma. Statens spesiallærerhøgskole. Hosle, 1983.

Ådnøy, Eli

Statusrapporter, Spydebergprosjektet - sysselsetting og nærmiljøtiltak. Nr. 3 og 4. Spydeberg kommune 1986 - 1987.

Åpen omsorg, plan for fremtidig utbygging av en mer åpen omsorg. Helsevern for psykisk utviklingshemmede. Oslo, 1983.

1.2 Danmark

Andersen, D.

Særforsorgens udlægning : situation for psykisk handicappede og døve. København, 1984
(Socialforskningsinstituttet. Publ. 128, 1984)

Bo-muligheder for psykisk udviklingshæmmede. Byggecentrums litteraturafdeling. København, 1981.

Børne- og ungdomspensionens etablering af decentrale institutioner i Esbjerg og Varde. Ribe amt. Ribe, 1982.

Christensen, M., m.fl.

En vejledning om indretning av boliger for psykisk udviklingshæmmede. Foreningen for møbel og indretningarkitektur i Danmark. København, 1986.

Davidson, Ken

Interiør og eksteriør i bomiljø for døvblinde med tilleggs-handicap. Nordisk Uddannelsescenter for døvblindepersonale. U. sted. 1985.

Debile elever i folkeskolen, Skade forsøget. Skads skole. Esbjerg. 1981.

Ejlers, Erik

Bo-muligheder. notat fra en konference i april 1980 om bomuligheder for psykisk udviklingshæmmede.

Fritid, kultur, livskvalitet, rapport om fritidsforanstaltninger for unge og voksne med vidtgående psykiske handicap (psykisk udviklingshæmmede). Socialstyrelsen. København, 1985.

Jensen, I. Ørgaard

Integration af psykisk handicappede i et boligområde. Et eksempel. Komiteen for Sundhedsoplysning, Social- og sundhedspolitiske studier. København, 1981.
(Grøn serie nr 8, 1981)

Johannesson, Paul Jørgen

Integration af mentalt/fysisk retarderede elever i folkeskolen. Om start og 2. - 10. skoleår. Delrapport I - XII, Søborg, 1988.

Kirkebak, B.

Undervisning af de sværest handicappede. Herning : Specialpædagogisk forlag, 1983.

Larsen, Jørn

Nyt syn på arbejdet, overvejelser, betragtninger og forslag vedr. nye beskæftigelsesmuligheder for personer med vidtgående psykisk handicaps. Sønderjyllands amtskommune, Social- og sundhedsforvaltningen. Åbenrå, 1985.

Munk Heine, E., m.fl.

Åndssvage børn som folkeskoleelever - et udviklingsarbejde på Gladsaxe 1983/84. Gladsaxe kommunes skole- og fritidsforvaltning, rapport IX. U. sted, 1985.

Nielsen, L.

Mens vi venter. København : Gyldendals forlag, 1983.

Nygaard Jørgensen, E., m.fl.

Hjælpe midler til handicappede - en kritisk gennemgang af hjælpemidler i bruk set ud fra et designmæssigt synspunkt. Arkitektskolen. Århus, 1985.

Nykøbing, M.

Planlægning og etablering af bomuligheder for hjemmeboende unge og voksne med vidtgående psykiske handicap. U. sted, 1981. (Morsø kommune, Social- og sundhedsforvaltningen. Rapport nr. I)

Nykøbing, M.

Planlægning og vurdering af aflastning og funktionstræning samt ønsker om fritidsforanstaltninger for personer med vidtgående fysisk eller psykisk handicap. U. sted, 1981. (Morsø kommune, Social- og sundhedsforvaltningen. Rapport nr. II)

Nykøbing M.

Etablering af dagcenter med 10 pladser beregnet for personer med vidtgående psykiske handicaps. U. sted, 1981. (Morsø kommune, Social- og sundhedsforvaltningen. Rapport nr. III)

Nykøbing, M.

Alternative boformer. Etablering af kollegie/bofællesskab i Østergade 59. Morsø kommune. U. sted, U. år. (Rapport nr 6)

Pedersen, Mads Nørbæk, m.fl.

Det kreative Værksted - et forsøgsværksted for forstands- handicappede, hvor arbejdet tilrettelegges demokratisk og i samspill med lokalsamfundet. Malling, 1987.

Planlægning og etablering af bomuligheder for hjemmeboende unge og voksne med vidtgående psykisk handicap. Morsø kommune U. sted, 1981.

Pruzan, V., m.fl.

Familier med psykisk handicappede børn - aflastning og behov. København, 1981. (Socialforskningsinstituttet, publ. 109)

Rapport vedrørende etablering av boforanstaltninger for unge med vidtgående psykisk handicap. Bjerringbro kommune. Bjerringbro, 1982.

"Redegørelse om opfølgning på handlingsplanen for den fremtidige handicappolitikk mv". Socialministeriet. København, 1989.

Rulykke, Mogens m.fl.

Boform 7. Projektgruppen om boformer for psykisk udviklingshæmmede. En arbejdsrapport. Foreningen af Møbelarkitekter & Indretningsarkitekter i Danmark. København, 1983.

Sletved, H., m.fl.

Åndssvage Ideologie Paedagogik - focus på udviklingen og udviklingsmulighederne indenfor undervisningen af åndssvage. København : Dansk Psykologisk forlag, 1984.

Sletved, H., m.fl.

Åndssvage Socialisering Aktiviteter - focus på aktivitetsstyret paedagogik som grundlag for undervisning af åndssvage. København : Dansk Pykologisk forlag, 1984.

Sletved, H., m.fl.

Åndssvage Sprogkommunikation - focus på kommunikationspaedagogiske aspekter omkring undervisningen af åndssvage. København : Dansk Psykologisk forlag, u. år.

Sletved, H., m.fl.

Åndssvage Kultur Undervisning - focus på åndssvsages behandling i øst og vest. København : Dansk Psykologisk forlag, 1984.

Sletved, H. m.fl.

Hvad er det galt med institutionerne? : en analyse af institutionskulturen og åndsvages muligheder for at leve en almindelig tilværelse. Esbjerg : Sydjydske Universitetsforlag, 1985. (Se sammendrag).

Østergaard, P., m.fl.

Bosteder - forslag til forskningsprosjekt vedrørende etablering af et bostystem for voksne åndsvage. Arkitektskolen. Århus, 1984.

1.3 Sverige

Alm, Kerstin, m.fl.

Samarbete föräldrapersonal vid elevhem och vårdhem för psykiskt utvecklingsstörda. Allmänna Barnhuset. Stockholm, 1986.

Andén, G.

Behovet av hjälpmedel för gravt flerhandikappade barn och deras vårdare. Handikappinstitutet. Bromma, 1982.

Anderson, E.

Utvecklingsstördas syskon i skolan och hemmet. US-projekt nr 2. Göteborgs univ., Ped. inst. Göteborg, 1984

Andersson, M.

Omsorgs- och barnhabiliteringsteamens arbete - en enkätundersökning. Östersund, 1984.
(Högskolan i Östersund. Rapport 8, 1984)

Att arbeta på vårdhem för vuxna utvecklingsstörda. Stockholm, 1982. (Socialstyrelsens allmänna råd)

Bakk, Ann, m.fl.

Nya omsorgsboken. Uppsala : Esselte, 1986.

Bergström, B., m.fl.

Dagcenter - utveckling, förändring, framtid : en studie från Liljeholmsgården. Stockholm : Stiftelsen ALA, 1978.

Birath, Gunnar

Råd och tips för dig som skal träna förståndshandikappade att köra eldriven rullstol : träningsmoment med metodiska anvisningar. Handikappinstitutet. Bromma, 1985.

Birath, G.

Elrullstol och förståndshandikapp. Rapport I, II, III. Göteborg, 1984.

Birath, G.

Elrullstol och förståndshandikapp. Slutrapport og videofilm. RPH-RH. Göteborg, 1988.

Björck-Åkesson E., m.fl.

Internationell forskning kring samspel hos barn som använder alternativ kommunikation, WRP International, CM-tryck. Stockholm, 1989.

Blomberg-Ekstrøm, Lena, m.fl.

Det Nya Livet - om att flytta från gruppbostad till egen bostad. Kronobergs läns landsting. U. sted, 1986.

Bostadsdepartementet

Bo på egna villkor. Om att förbättra boendet för gamla, handikappade och långvarigt sjuka. Stockholm, 1984.

(Sveriges offentlige utredningar. SOU 1984:78)

Boström, B. m.fl.

"Vi hänger i luften" - en nulägesbeskrivning och probleminventering vid en yrkessärskola. Östersund, 1982.

(Högskolan i Östersund. Rapport 13)

Broberg, M., m.fl.

Barn till utvecklingsstörda föräldrar. CDI.

Uppsala univ. Inst. tillämp. psyk. Uppsala, 1982

Brodin, J., m.fl.

Avlösarservice - en rättighet eller ett privilegium, WRP International, Samhall Repro. Kalmarsund, 1988.

Brodin, J., m.fl.

Lilli Nielsen-hjälpmöden. Beskrivning, råd och tips. Handikappinstitutet. Bromma, 1988.

Brodin, J., m.fl.

Kommunikationshjälpmedel och anpassningar för förstands-handikappade. Handikappinstitutet. Bromma, 1988.

Brodin, J., m.fl.

Hjälpmöden i skolan.Handledning för lärare och annan personal som arbetar med handikappade barn och ungdomar.

Handikappinstitutet. Bromma, 1988.

Brodin, J., m.fl.

Kom och Låt Oss Leka - lekar och lekmaterial för gravt utvecklingsstörda flerhandikappade barn, WRP International och Föreningen Svenska Lekotek, Samhall Repro. Kalmarsund, 1987.

Brodin, J., m.fl.

Barn med flerhandikapp. Specialanpassningar för gravt flerhandikappade/Utvecklingsstörda barn. Handikappinstitutet.

Bromma, 1986.

Brun, C.

Visst kan vi, hjälpmedel och förståndshandikapp.
Handikappinstitutet. Bromma, 1986.

Brun, C.

Gravt utvecklingsstörda på dagcenter, hjälpmedel och metoder.
Handikappinstitutet. Bromma, 1988.

Brusén, Peter

Granskingsarbete - ett steg mot social integrering.
Omsorgsnämnden, Stockholms läns landsting. Stockholm, 1986.

Carlson, E.

Särskoleelever i grundskolan. Problem i samband med elever som
har mycket stora inlärningssvårigheter i grundskolan.
Rapport. Länskollektionen i Västerbottens län. Umeå, 1983.

Carlström, I.

Integration mellan grundskola och grundsärskola : en infor-
mation om Antilopenprojektet. Högskolan. Ped. med utv.
Kristianstad, 1982.

Carlström, I., m.fl.

Problem vid undervisning av utvecklingsstörda elever i grund-
skolan. Ett utredningsuppdrag för Skolöverstyrelsen.
Forum för pedagog orientering och debatt. Kristianstad, 1986

Creutzer, Margareta, m.fl.

Bort från institutionen - hinder och möjligheter i avveck-
lingen av vårdhem och mentalsjukhus. Stockholm : Larsons
förlag, 1988.

Eget boende för personer med förståndshandikapp. Mötet mellan
den sociala hemtjänsten och omsorgerna om psykiskt utvecklings-
störda. Stockholm, 1989. (Socialstyrelsen redovisar)

Eget boende för utvecklingsstörda. Stockholm, 1984.
(Socialstyrelsen PM70)

Emanuelsson, Ingemar

Verksamhet bland elever med svårigheter ELLER arbete med
elevers svårigheter? : en kunskapsöversikt. Skolöverstyrelsen.
Stockholm, 1983.

Enarsson, S., m.fl.

Plan för Carlslunds og Klockbackas avveckling, Stockholms
läns landstings omsorgsnämnd. Stockholm, 1981.

Ericsson, K.

Normaliseringsprincipen och samhällets stöd till förstandshandikappade. Stockholms läns landstings omsorgsnämnd. Stockholm, 1984.

Ericsson, K.

Vuxna handikappades dagliga verksamheter i en kommun. Stockholms läns landstings omsorgsnämnd. Stockholm, 1985.

Ericsson, K.

Avveckling av vårdhem - några tidiga erfarenheter. Stockholms läns landstings omsorgsnämnd. Stockholm, 1986.

Ericsson, K., m.fl.

Hur skall utvecklingsstörda bo? Ur Riksförbundet FUB "Samhällsansvaret för utvecklingsstörda". Stockholm : Larssons förlag, 1980.

Ericsson K., m.fl.

Två synsätt på boende för personer med förståndshandikapp. Riksförbundet för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna. Stockholm, 1980. (FUB föredragsserie nr. 4)

Ericsson, K., m.fl.

Behov av alternativa omsorger efter utflyttning från Carlslund och Klackbacka. Del I: Resurser för boende, daglig verksamhet och fritid för Carlslunds och Klackbackas omsorgstagare. Stockholms läns landstings omsorgsnämnd. Stockholm, 1980.

Fager, L.

"Man får ta lite ansvar" - alternativ till dagcenter. Project Mental Retardation. Uppsala, 1982.

Fast, G-M., m.fl.

"Pröva på grupper" - ett steg mot ökad integrering av utvecklingsstörda i samhällets fritidsutbud. Project Mental Retardation. Uppsala, 1980.

Folk ler och tittar bort, tänkt, tryckt och inbillat om utvecklingsstörning. Riksförbundet för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna. Stockholm, 1984.

Från dagcenter till arbete. Stockholm, 1984.

(Socialstyrelsen redovisar 1984:1)

Ge orden liv : språk och samtal hos vuxna utvecklingsstörda.
Stockholm, 1982. (Socialstyrelsen redovisar)

Granlund, Mats, m.fl.

Rörelsehinder, grava begåvningshandikapp och kommunikation.
Utvärdering av fortbildning i kommunikation och grava handikapp.
Delrapport. Stiftelsen Anpassning till Liv och Arbete, ALA.
Stockholm, 1987.

Granlund, Mats, m.fl.

Fortbildning och handledning kopplad till den egna arbets-
situationen. Delrapport. Stiftelsen Anpassning till
Liv och Arbete, ALA. Stockholm, 1987.

Granlund, Mats, m.fl.

Personlig återkoppling som en metod att förbättra fortbild-
ningens effekter. Delrapport. Stiftelsen Anpassning till Liv
och Arbete, ALA. Stockholm, 1988.

Gravt utvecklingsstörda på dagcenter. Stockholm, 1984.
(Socialstyrelsen redovisar 1984:7)

Gruppverksamhet - med gravt utvecklingsstörda på dagcenter :
erfarenheter från SIVUS-grupper i några landsting.
Stockholm, 1984. (Socialstyrelsen Pm 99/85, 1985)

Grunewald, Karl

Omsorger om psykiskt utvecklingsstörda. Svenska föreningen
för psykisk hälsovård. Stockholm, 1982.

Grunewald, Karl, m.fl.

Psykisk utvecklingsstörning. Natur og Kultur. Stockholm, 1989.

Gustavsson, A.

Familjesamtal och gruppsamtal med föräldrar till förstandshandi-
kappade barn. Stockholms universitet. Pedagogisk institut.
Stockholm, 1985.

Gustavsson, A.

Samhällsideal och föräldraansvar. Doktorsavhandling.
Stockholms universitet. Pedagogisk institut. Stockholm, 1985.

Göransson, K., m.fl.

Hjälpemedel för begåvningshandikappade, behov och ideer.
Stiftelsen ALA och Handikappinstitutet. Stockholm, 1983.
(Norsk utgåve Oslo : Aschehoug, 1988) (Se sammendrag)

Göransson, K.

Vem er Peter? : ett informationsmaterial om begåvningshandikapp. Stiftelsen Anpassning till Liv och Arbete, ALA. Stockholm, 1982.

Göransson, K.

Två människor - utvecklingsstörning - handledning. Stiftelsen Anpassning till Liv och Arbete, ALA. Stockholm, 1984.

Göransson, M.

Man kallar oss utvecklingsstörda men främst är vi människor i utveckling. SIVUS - individutvecklande arbetsmetodik och förändring av personalrollen. Högskolan, Inst. Psykol. Ped. Örebro. 1981.

Hallsen, Barbara, m.fl.

Utvecklingsstörda och föräldraskap. Socialstyrelsen. Stockholm, 1980.

Handikappinstitutet

Datorbaserade hjälp- och läromedel för begåvningshandikappade. Stockholm, u.å.

Hector, E.

Yrkesrollen. Socialstyrelsen. Stockholm : Liber forlag, 1985.

Helleberg, G., m.fl.

Finns det någon plats för oss? : en undersökning om lindrigt förstandshandikappade och arbete. Project Mental Retardation. Uppsala, 1983.

Hill, A., m.fl.

Integration i förskolan : en utvärdering av utvecklingsstörda förskolebarns situation i den kommunala förskolan. Del 1: Kartläggning med kommentarer. Göteborgs universitet, Ped. inst. Göteborg, 1982.

Hill, A., m.fl.

Integration i förskolan : en utvärdering av utvecklingsstörda förskolebarns situation i den kommunala förskolan. Del 2: Teoretiska utgångspunkter och metodbeskrivning. Göteborgs universitet, Ped. inst. Göteborg, 1983.

Hill, A., m.fl.

Integration i förskolan : en utvärdering av utvecklingsstörda förskolebarns situation i den kommunala förskolan. Del 3: Personalens uppfattning om och erfarenheter av integrering. Göteborgs universitet, Ped. inst. Göteborg, 1983.

Hill, A., m.fl.

Integration i förskolan : en utvärdering av utvecklingsstörda förskolebarns situation i den kommunala förskolan. Del 4-5: Assistentens respektive förskolekonsulentens arbete och erfarenhet av integrering. Göteborgs universitet, Ped. inst. Göteborg, 1984.

Hill, A., m.fl.

Integration i förskolan : en utvärdering av utvecklingsstörda förskolebarns situation i den kommunala förskolan. Del 6: Att vara förälder till ett utvecklingsstört barn. Göteborg universitet, Ped. inst. Göteborg, 1984.

Hjärpe, Jan

Normalisering i boendet. Ett försök på operationalisering. Metod och resultat. Projekt Mental Retardation. Uppsala, 1980.

Hjärpe, J.

Normaliseringens kvalitet. Förutsättningar och utnyttjandegrad inom tre livsområden för utvecklingsstörda : boende, fritid och daglig verksamhet. Projekt Mental Retardation, Uppsala, 1984.

Hvordan påvirker et handicappet barn familien psykisk og socialt? Stockholm, 1984. (Socialstyrelsen Pm 82/84)

Här bestämmer vi - ett diskussionsmaterial för boendepersonal. Stockholms läns landstings omsorgsnämnd. Stockholm, 1987

Inackorderingshem för flerhandikappade psykiskt utvecklingsstörda. Stockholm, 1983. (Socialstyrelsen PM 40)

Institutionsavveckling - utvecklingsstörda personers utflyttning från vårdhem till bostäder och daglig verksamhet i samhället. Socialstyrelsen. Byrån för handikappfrågor. Stockholm, 1989.

Integritet - om respekten för vuxna utvecklingsstörda. Stockholm, 1985.
(Socialstyrelsens Allmänna råd 1985:3)

Kanold, A., m.fl.

Møte med utvecklingsstörda. grundhäfte. Stockholm, 1988.

Kebbon, L., m.fl.

Nordisk forskning om mental retardation. En bibliografi. 1. Beteendevetenskaplig forskning. Projekt Mental Retardation. Uppsala, 1974.

Kebbon, L., m.fl.

Nordisk forskning om mental retardation. En bibliografi.
Projekt Mental Retardation. Uppsala, 1982.

Kebbon, L., m.fl.

Evaluering av öppna omsorgsformer. (Slutrapport).
Stockholm : Liber Förlag, 1981.
(Delegationen för Social Forskning. Rapport 2)
(Se sammendrag)

Kebbon, L.

Future of community services : ideology versus economy.
In six Papers, IASSMD Congress, Toronto. Project Mental
Retardation. Uppsala, 1982.

Kebbon, L., m.fl.

Normaliseringens kvalitet och gränser : bakgrund, begrepps-
analys och modell. Project Mental Retardation. Uppsala. 1981.
(Se sammendrag)

Kylén, G.

Hjälpmedelshantering och hjälpmedelsanvändning. En allmän
teori exemplifierad med begåvningshandikappades rullstols-
användning. Stiftelsen Anpassning till Liv och Arbete, ALA.
Stockholm, 1980.

Kylén, G.

Begåvning och begåvningshandikapp. Handikappinstitutet.
Bromma. 1981.

Kylén, G.

Begåvningshandikappades hjälpmedel, hjälpmedelshantering och
hjälpmedelsanvändning. Stiftelsen Anpassning till Liv och Arbete,
ALA. Stockholm, 1982.

Kylén, G.

Helhetssyn på människan". Stiftelsen Anpassning till Liv och
Arbete. ALA. Stockholm, 1984.

Kylén, G.

Begåvning och begåvningshandikapp. Handikappinstitutet. Bromma,
1986.

Kylén, G.

Samspel, handikapp och hjälpmedel. Rapport. Stiftelsen
Anpassning till Liv och Arbete, ALA. Stockholm, 1983.

Kylén, G.

Helhetsstruktur, helhetsdynamik och helhetsutveckling.
Rapport. Stiftelsen Anpassning till Liv och Arbete, ALA.
Stockholm, 1986.

Lag om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m.fl.
Socialdepartementet. Stockholm, 1985.
(SFS 1985:568)

Lawenius, M.

Familjers upplevelser av att ha ett utvecklingsstört barn.
US-projekt nr 5. Göteborgs universitet. Ped. inst.
Göteborg, 1985.

Lidmar, Reinius K., m.fl.

Gruppboende för gemenskap och oberoende : diskussion om
utformning av kollektiva bostäder för service och vård.
Stockholm, 1986.
(Statens råd för bygnadsforskning. Serie T, 1986, 8)
(Se sammendrag)

Lidmar, Reinius K.

Bostadsgrupper för människor med särskilda omvårdnads-
behov. Programförslag och exempel. Stockholm, 1987.

Lind, H.

Vuxna utvecklingsstörda och deras livsvillkor II - en
sammanfattning. Östersund, 1985.
(Högskolan i Östersund. Rapport 14)

Lind, H., m.fl.

Spänningen mellan tanken och verkligheten - en undersökning om
verksamheterna i ett dagcenter, ett inackorderingshem och ett
distriktsteam. Östersund, 1982.
(Högskolan i Östersund. Rapport 1)

Lind H., m.fl.

Samordning av barnhabiliteringsresurser - en landsomfattande
inventering. Östersund, 1983.
(Högskolan i Östersund. Rapport 5)

Lind, H., m.fl.

Pionjärerna - en nulägesbeskrivning och probleminventering
av distriktsverksamheten i en samordnad omsorgs- och
distriktsverksamheten i en samordnad omsorgs- och barn-
habiliteringsorganisation. Östersund, 1984
(Högskolan i Östersund. Rapport 7)

Lind, H., m.fl.

"En plusresurs" - den samordnade omsorgs- og barnhabiliteringsorganisationens samarbete med primärvården och socialtjänsten. Östersund, 1985.
(Högskolan i Östersund. Rapport 15)

Lind, H., m.fl.

Familjer med barn som är handikappade - en intervjuundersökning. Östersund, 1985.
(Högskolan i Östersund. Rapport 12)

Lindborg, L.

Integrering av handikappade barn i förskolan - en studie av tre förskolor. Östersund, 1983.
(Högskolan i Östersund. Rapport)

Lindblom, R.

Projekt om utvecklingsstörning vid kommuner landsting forskningsenheter, Riksförbundet FUB, För Utvecklingsstörda Barn, Ungdomar och Vuxna. Stockholm, 1988.

Lindholm, L-P.

Nordiska Förbundet Psykisk Utvecklingshämning (NFPU):
Symposium om integrering av psykiskt utvecklingsstörda i normalskola. Kristianstad, 1984
(Högskolan. Rapport 13. Serie B)

Ljungström, E., m.fl.

Uppsökande verksamhet til vuxna utvecklingsstörda i eget boende. Nordöstra Göteborg. Göteborg, 1986.

Lundman, A. B., m.fl.

Psykiskt utvecklingsstörda som föräldrar : litteratursammanfattning samt en undersökning av 5 familjer beskrivna av tjänstemän vid socialförvaltningen och/eller omsorgsnämnd. CDI-uppsats. Uppsala univ., Institut för tillämpad psykologi. Uppsala, 1980.

Malmstedt, Georg

Grupphem för vuxna psykiskt utvecklingsstörda. Underlag för planering och projektering. Sjukvårdens och planerings- och rationaliseringsinstitut, SPRI. Stockholm, 1984.

Malmström, C.

Slöjd i utveckling enligt SIVUS-metoden. ALA rapport. Stockholm, 1981.

Martinsson, A.

Integrering av psykiskt utvecklingshämjade barn på daghem.
Kristianstad, 1985.
(Högskolan. Rapport 91. Serie A)

Med förslag till lag om Särskilda omsorger om psykiskt
utvecklingsstörda m.fl. Regeringens proposition 1984/85:176'

Mundt, M.

Intervju som datainsamlingsmetod - att intervjua utvecklings-
störda. Psykolex. Uppsala universitet, Institut för tillämpad
psykologi. Uppsala, 1981.

Mårder, L., m.fl.

Behov av alternativa omsorger efter utflyttning från
Carlslund och Klockbacka. Del II: Medicinska resurser
för Carlslunds omsorgstagare. Stockholms läns landstings
omsorgsnämnd. Stockholm, 1981.

Nilsson-Embros, A-C.

Leisure time for mentally retarded adults within the
integrated services : a normative model and evaluation.
Project Mental Retardation. Uppsala, 1981.

Nilsson, I.

Dagcenterverksamhet för gravt utvecklingsstörda och
personer med psykiska tilläggshandikapp. Project Mental
Retardation. Uppsala, 1983.

Nordin, A., m.fl.

En nulägesbeskrivning och probleminventering vid två elevhem.
Östersund, 1982. (Högskolan i Östersund. Rapport 2)

Nordlund, Carl-Magnus, m.fl.

På våra villkor, utvecklingsstörda samtalar. Stockholm :
LTs förlag, 1984.

Nordgren, I.

Att vara syskon till ett handikappat barn. Project Mental
Retardation. Uppsala, 1983.

Normaliseringsprincipen, hur långt har vi kommit inom omsorgerna
om de psykiskt utvecklingsstörda. Socialstyrelsen. Stockholm,
1986.

Nyman, L., m.fl.

Att vara förälder till et handikappat barn - en förundersökning i Strömsund kommun. Rapp. 6. Högskolan, Östersund, 1983.

När Vuxna utvecklingsstörda flyttar. Stockholm, 1980.

(Socialstyrelsen anser 1980:1)

Ohlin, Ch.

Antilopenprojektet : integration mellan grundskola och grunsärskola. Kristianstad, 1980.

(Högskolan. Rapport 46. Serie A)

Olsson, G., m.fl.

Samspel - lekar och aktiviteter som utvecklar kommunikation. Stiftelsen Anpassning till Liv och Arbete, ALA. Stockholm, 1989.

- Omsorger om vissa handikappade. Betänkande från omsorgskomitén. Sammanfattning, lagförslag, specialmotiveringar. Stockholm 1981.

(Sveriges Offentlige Utredningar, SOU 1981:27)

Palmér, R.

A longitudinal Study of the Social Adjustment of Mentally Retarded Adults in Sweden. Reports on Education.

Uppsala University, Ped. inst. Uppsala, 1982.

Rabe, Tullie

Gruppintegrering i fritidshem. Utvärdering av ett utvecklingsarbete med psykiskt utvecklingsstörda barn vid Apelsingatans fritidshem. Göteborgs universitet. Göteborg, 1987.

Ressner, Ulla

Vårdarbetarkollektivet och facket inom omsorgsvården. Arbetslivscentrum. Stockholm, 1981.

Rosenquist, Jerry

Särskolan i ett arbetsmarknadsperspektiv. Akademisk avhandling. Lund, 1988.

Rören, O.

Självständighet - samhörighet - samlevnad. Stiftelsen Anpassning till Liv och Arbete, ALA. Stockholm, 1983.

Rören, O.

Att arbeta med samlevnadsfrågor. Stiftelsen Anpassning till Liv och Arbete, ALA. Stockholm, 1983.

Rören, O.

Mötet mellan föräldrar och personal. Stiftelsen Anpassning till Liv och Arbete, ALA. Stockholm, 1989.

Rören, O.

Här är vi. En bok om gravt utvecklingsstörda. Stockholm : LTs förlag, 1986.

Rören, O.

Begåvningsnedsättning, seksualitet, samlevnad. Stiftelsen Anpassning till Liv och Arbete, ALA. Rapport. Stockholm, 1988.

Samhället och den utvecklingsstörda. Riksförbundet för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna. Stockholm : Larsons förlag, 1986.

Schang, M.

Arbetar du med ett flerhandikappat synskadat barn i förskolan? Tankar och tips om stimulering och aktiviering. Projekt Mental Retardation. Uppsala, u.å.

SIVUS En gruppdynamisk metod : erfarenheter från arbete med psykiskt utvecklingsstörda. Stockholm : Liber Distribution, 1985. (Socialstyrelsen redovisar)

SIVUS i boendet, att bo på egna villkor. Erfarenheter från Reimersholme gruppbostad, Stockholm och en avdelning vid Klintehemmets vårdhem, Gotland. Socialstyrelsen. Stockholm, 1986.

"SIVIUS metoden i praktiken". Stockholm, 1986. (Socialstyrelsen PM 149/86, 1986)

Sjöström, U.

Var finns du? : om arbetet med fyra djupt avskärmade barn som inte ser. Rikscentralen för pedagogiska hjälpmedel för hörselskadade. Rapport. Örebro, 1983.

Smedshammar, H.

Inackorderingshem för vuxna psykiskt utvecklingsstörda. Stockholm, 1984. (Tekniska högskolan. Rapport R1)

Socialtjänstesinsatser för vuxna handikappade. Allmänna råd 1985:8. Stockholm, 1985. (Socialstyrelsens allmänna råd. 1985:8)

Sommarström, I., m.fl.

Att samarbeta med utvecklingsstörda. Stockholm, 1980.
Stiftelsen Anpassning till Liv och Arbete, ALA.

Sonnander, K., m.fl.

Nordisk forskning om mental retardation 1980 - 1985, en bibliografi. Projekt Mental Retardation. Uppsala, 1987.

Sonnander, K., m.fl.

Utvecklingsstördas livskvalitet. Projekt Mental Retardation. Ulleråkers sjukhus. Uppsala, 1984.
(Se sammendrag)

Sonnander, K.

Normalization in Sweden - quality and limitations : mentally retarded and quality and of life. In Six papers IASSMD Congress, Toronto. Mental Retardation Project. Uppsala, 1982.

Sonnander, K., m.fl.

Begåvningshandikapp och sociala processer. Projekt Mental Retardation. Uppsala, 1986.

Sparrman, V.

Vuxna utvecklingsstörda och deras livsvillkor. I. En intervjuundersökning och arbetsrapport. Östersund, 1985.
(Högskolan i Östersund. Rapport 13. 1985)

Sparrman, V.

Vuxna omsorgstagare i en glesbygdskommun. Östersund, 1984
(Högskolan i Östersund. Rapport 9)

Strachal (red.)

Man kan om man får : forskning - handikapp - samhälle.
Stockholm : Liber förlag, 1981.

Stukat, K-G.

Integration : forskning, utvecklingsarbete, praktik.
Symposierapport. Göteborgs universitet. Institut prakt. ped., Göteborg, 1982.

Söder, M.

School integration of the mentally retarded - analysis of concepts, research and research needs. In Research and development concerning integration of handicapped pupils into the ordinary school system. Skolöverstyrelsen. Stockholm, 1980.

Söder, M.

Mentally retarded children. In research and development concerning integration of handiapped pupils into the ordinary school system. National Board of Education, Stockholm, 1980.

Söder, M.

Vårdorganisation, vårdideologi och integrering : sosiologiska perspektiv på omsorger om utvecklingsstörda. Stockholm : Almqvist & Wiksell, 1981.

Thorsell, M.

Carlslundsmodellen : en modell för beskrivning av förstands-handikappade personers behov av bostad, arbete och fritid i den integrerade omsorgsvärlden. Psykolex, Psykol. Inst., Stockholm, 1982.

Timonen, T., m.fl.

Integrering av utvecklingsstörda barn i förskola : sociala färdigheter, sociala kontakter och personalens syn. Project Mental Retardation. Uppsala, 1983.

Vad ska vi göra med de store institutionerna? Rapport från ett nordiskt symposium i Danmark. Stockholm, 1984.
(Socialstyrelsen Pm 64/84, 1984)

Viklund, R

Att arbeta i omsorg, miljö och arbetsförhållanden. Arbetslivscentrum. Stockholm, 1981.

Vägen ut från dagcenter. Rapport från en konferens i Åre. Stockholm, 1982.
(Socialstyrelsen Pm 31/82, 1982)

Wadström, O.

Individuellt integrerade särskolebarn i grundskolan - 3 delstudier. Rapport, Östergötlands läns landsting. U. sted, 1980.

Wadström, O.

Individuell integrering av särskolebarn i vanliga skolan - en litteraturgenomgång. I Forsknings- och utvecklingsinsatser för psykiskt utvecklingsstörda. Sävstaholmssymposium. Sävstaholmsföreningen. U. sted, 1981.

Walujo, S., m.fl.

Gemenskap, samarbete, utveckling : Handbok i SIVUS-arbete. Stockholm : LT:s förlag, 1983.

Walujo, S.

Group-Dynamic Method for the Mentally Retarded.
Socialstyrelsen. Stockholm, 1984.

Walujo, S., m.fl.

Gemenskap, samarbete, utveckling. Handbok i en metod för
individuell och social utveckling, Stockholm : LTs förlag,
1983.

Westin, C.

Korttidsvården i utveckling och omvandling: organisation
och funktion hos korttidsvård för psykiskt utvecklings-
störda barn och ungdomar i Södermanlands läns landsting före
och efter boendedecentralisering. Project Mental Retardation.
Uppsala. 1984.

Wilhelmsson, V.

Integrerad verksamhet som alternativ till specialsjukhus för
utvecklingsstörda. Rapport. Psykol. Inst., Stockholm, 1980.

Windahl, S.I.

Från social isolering till meningsfull rehabilitering.
Projekt Mental Retardation. Uppsala, 1980.

Windahl, S.I.

Självdetruktivt beteende i ett tidsperspektiv (1975 - 1985).
Projekt Mental Retardation. Uppsala, 1988.

Öppna omsorger för vuxna utvecklingsstörda. Boende, dagverk-
samhet, fritid. Ansvar 1. Socialstyrelsen. Stockholm, 1981.

1.4 Finland

Andersson, Tom

The young adult. Life situation and future hopes and needs among young mentally handicapped persons. Helsingfors, 1984. (Mental Handicap Research Unit Publication, 31/1984)

Bibliography of Mental Handicap Research, Finland, 1973-1979. Helsinki, 1981.

(Mental Handicap Research Unit. Research Report 13/1981)

Hand i hand. Program för att förbättra det hadikappade barnets livssituation. Mennerheimin Lastensuojeluliitto. Helsingfors, 1984.

Hartama, M., m.fl.

Leisure Activities of Mentally Handicapped Adults. Helsingfors, 1987.

(Mental Handicap Research Unit Publications, 44/1987)

Hautamäki, J., m.fl.

Anstalten som boendemiljö och de utvecklingsstördas boende : översikt över forskning. Förbundet Utvecklingshämning. Helsingfors, 1982.

Hautamäki, J., m.fl.

Assessment of Work Skills and Independent Living Skills with Mentally Retarded Adults. Helsingfors, 1988.

(Mental Handicap Research Unit, nr. 45)

Hautamäki, J., m.fl.

Portage Method - Early Rehabilitation and Education Experiment with Mentally Retarded Children in Finland. Mental Handicap Research Unit. Helsingfors, 1988.

Heinänen, P.

Integrering av de utvecklingsstördas undervisning i normalundervisning. Förbundet Utvecklingshämning. Helsingfors, 1980.

Hiltunen, P.

Utvecklingsstördas studier i studieförbund under verksamhetsåret 1978-79. Förbundet Utvecklingshämning. Helsingfors, 1980.

Hiltunen, P.

En utredning om utvecklingsstörda som arbetar inom jordbruk och på annan öppen arbetsmarknad. Förbundet Utvecklingshämning. Helsingfors, 1981.

Hiltunen, P.

At real work! A description of work experimentation and its conflicts. Helsingfors, 1983.

(Mental Handicap Research Unit Publications, 19/1983)

(Se sammendrag)

Häkkinen, U.

Handikapp och ekonomi : översikt över forskning om rehabilitering och vårdformer. Förbundet Utvecklingshämning, Helsingfors, 1983.

Häkkinen, U.

Disability and economics. A review of studies on rehabilitation and forms of care. National Welfare Association for the Mentally Deficient. Helsingfors, 1983.

Hänninen, E.

Realiseringen av utvecklingsplanerna för omsorgen om utvecklingsstörda i Nylands län under åren 1987-1996. Länsstyrelsen i Nylands län. U.sted, 1987.

Ikonen, Oiva

Bases for the development of curriculum for the profoundly handicapped. National Welfare Association. Helsingfors, 1983.

(Mental Handicap Research Unit. Publication, 10/1983)

Ikuli, T.

Education for Adulthood - Study Circles. National Welfare Association for the Mentally Deficient. Helsingfors, 1986.

(Mental Handicap Research Unit. Publication 37)

Jaurola, A.

De utvecklingsstördas boende : kommunernas inställning till organisering av boende. Mäntsälä, 1984.

Johansson, Sirkku, m.fl.

Datorbaserad rehabilitering för förståndshandikappade. Helsingfors, 1987.

(Socialstyrelsens rapportserie 9/87) (på finsk)

(Video "Feedback") (på engelsk).

Jokinen, Marita

Bibliography on the welfare for the mentally handicapped in Finland in 1981-1986. Finish Association on Mental Retardation. Helsingfors, 1989.
(Mental Handicap Research Unit. Publication 54)

Jussila, M.

Integrerad skyddad sysselsättning : arbetarnas sociala relationer och trivsel i Gamla Karlebys skyddsverkstad. Förbundet Utvecklingshämning. Helsingfors, 1981.

Kauttu, P., m.fl.

A training and educational experiment. A study of vocational training, civil education and staff counseling at the Kaunismäki training and work center in 1979-80. Helsingfors, 1982.
(Mental Handicap Research Unit. Research report 15/1982)

Kauttu, P., m.fl.

Försöksverksamhet : undersökning om arbets- medborgar- och personalutbildning vid Kaunismäki 1979/80. Förbundet Utvecklingshämning. Helsingfors, 1982.

Kolari, Pentti

The attainment, coverage and arrangement of the rehabilitation for the disabled children. The Social Board of Finland nr. 11. Helsingfors, 1985.

Korhonen m.fl.

The Vocational Training for Mentally Handicapped and the Changes in the Life Situation. Helsingfors, 1988.
(Mental Handicap Research Reports. 16/1982. Final report)

Lahtinen, M.

Att lära ut begrepp för utvecklingsstörda och hörselskadade barn med hjälp av SYMBOL-inlärningsmaskin. Psykologexamens- uppsats. Tammerfors universitet. Tammerfors, 1983.

Lahtinen, Ulla

Begåvningshandikappad ungdom i utveckling. En uppföljningsstudie av funktionsförmåga och fysisk aktivitet hos begåvningshandikappade ungdomar i olika livsmiljöer. Jyväskylä, 1986.

Lummelahti, L.

Att vara annorlunda bland andra : behandling av temat "handikappad" i daghem. Jyväskylä universitet, lärarhögskolan. Jyväskylä, 1980.

Moberg, S., m.fl.

The conditions of physical integration of TMR-pupils into the regular schools and classes. Helsingfors, 1982.

(Mental Handicap Research Unit, 14/1982)

Moberg, S.

Educational integration of the mentally retarded pupils : attitudes and experiences. Helsingfors, 1981.

(Mental Handicap Research Unit. Research report 10/1981)

Moberg, S.

Special class in regular school. Helsingfors, 1983.

(Mental Handicap Research Unit. Publications, 24/1983)

Moberg, S., m.fl.

Integration i vården av utvecklingsstörda : begreppsanalys och teoretisk bakgrund. Förbundet Utvecklingshämning.

Helsingfors, 1980.

Moberg, S.

Educational integration of the mentally retarded.

Helsingfors, 1980.

(National Research and Experiment Unit. Publications nr. 6)

Rissanen, Pekka

The economic evaluation of different housing forms in the mental handicap welfare. Helsingfors, 1987.

(Mental Handicap Research Unit. Publications, 42/1987)

Saarela, Matti, m.fl.

Integration of Mentally Handicapped People in the Urban Helsingfors, 1984.

(Mental Handicap Research Unit. Publications, 28/1984)

(Se sammendrag)

Saloviita, Timo

From institution to group home. Studies on the housing, care, and teaching of mentally retarded persons. Helsingfors, 1989.

(Mental Handicap Research Unit. Publications 52/1989)

Timonen, T.

Let all flowers flourish! Experiences on children's day care integration. National Welfare Association for the Mentally Deficient. Helsingfors, 1985.

(Mental Handicap Research Unit. Publications, 32/1985)

Timonen, T., m.fl.

Integrering av utvecklingsstörda barn i förskola. Sociala färdigheter, sociala kontakter och personalens syn. Förbundet utvecklingshämning. Helsingfors, 1983.

Timonen, T.

The Concept of mental handicap. A theoretical analysis. Helsingfors, 1986.
(Mental Handicap Research Unit. Publications 39/1986)

1.5 Island

Gudmundsdóttir, Sylvia

Undersøkelse av behovet for spesialundervisningsmateriale.
Undervisningsmaterialeinstituttet. Reykjavik, 1982.

Gudmundsson, Magnús

Rapport om forholdene for utviklingshemmede og invalider på
Nord-Vestlandet. Nord-Vestlandets distriktstyre. U.sted, 1980.

Karlsson, Kristinn

Undersøkelse av forholdene for utviklingshemmede på
Nord-Østlandet. Sosialdepartementet. Reykjavik, 1982.

Karlsson, Kristinn

Undersøkelse av forholdene for utviklingshemmede på Østlandet.
Østlandets distriktstyre. U.sted, 1981.

Karlsson, Kristinn

Undersøkelse av forholdene for utviklingshemmede på
Vestlandet. Sosialdepartementet. Reykjavik, 1982.

Kristijánsdóttir, Bjarney, m.fl.

Undersøkelse av forholdene for utviklingshemmede og funksjons-
hemmede på Sørlandet. Utarbeidet p.v.a. Sørlandets distrikt-
styre. Sosialdepartementet. Reykjavik, 1980.

Kristijánsdóttir, Bjarni, m.fl.

Hva har en oppnådd? Hva er i sikte? Granskning av handikappedes
livssituasjon og en spådom om fremtidsbehov. Investeringsfondet
Omsorgshjelp. Reykjavik, 1986.

Margeirsdóttir, M., m.fl.

De handikappedes arbeidssituasjon : Foredrag og konklusjon
fra en konferanse avholdt i Reykjavik 6.-7. februar 1985.
Sosialdepartementet. Reykjavik, 1985.

Margeirsdóttir, M.

A new housing policy for mentally handicapped.
Sosialdepartementet. Reykjavik, 1989.

Margeirsdóttir, M.

The Development of Social Services for Handicapped Persons
in Iceland. Reykjavik, 1989.

Margeirsdóttir, M.

Utviklingen i arbeidet for psykisk utviklingshemmede.
Reykjavik, 1983.

Sosialdepartementet

Kongress om transport/forflyttingsanliggender. Foredrag og
konklusjoner. Sosialdepartementet. Reykjavik, 1982.

Sosialdepartementet

Lov om saker som angår funksjonshemmede.
Reykjavik, 1983.

Vilhjálmsson, Rúnar

Kostnader for service for handikappede. Sosialdepartementet.
H. I., Islands Universitet. Reykjavik, 1987.

2. SAMMENDRAG AV 20 PUBLIKASJONER

HUTCHINSON, Gunn Strand

HVPU og kommunene.

En undersøkelse fra Nordland om kommunalt engasjement i service til personer med psykisk utviklingshemming.

Bodø 1985. 79 s. (Nordland distriktshøgskole, avd. for sosialarbeiderutdanning. Rapport nr. 1 - 1985) ISBN 82-7314-096-2

Emneord: Psykisk utviklingshemmede, boliger, HVPU, kommuner.

SAMMENDRAG:

Rapporten ser på omfanget av tilbakeflytting fra institusjonene til HVPU (Helsevesenet for psykisk utviklingshemmede) i Nordland til de opprinnelige hjemstedskommunene i perioden 1979 - 1984. Hva vanskeligjør denne tilbakeflyttingen?

Undersøkelsen er basert på en spørreskjemaundersøkelse blant 36 av 45 kommuner i Nordland.

I 5-årsperioder har 12 kommuner hatt tilbakeflytting av til sammen 19 personer. Dette er i hovedsak de største kommunene i fylket som har HVPU-institusjoner og interesseorganisasjon.

Til sammen har de 32 kommunene 250 personer som bor i HVPU-institusjoner.

Kommunene oppgir disse årsakene til at tilbakeflytting ikke har vært større:

- Uklart ansvarsforhold mellom HVPU og kommune (Se Bruknapp og Tombre 1985)
- dårlig kommunal økonomi
- mangler fagfolk og planleggingskapasitet
- trenger egnede boliger
- trenger sysselsettingstiltak
- hjelpeordningene, inkludert støttekontakter må styrkes

De 19 som har flyttet fra HVPU-institusjon til hjemkommunen, bor til leie enten i kommunal eller privateid bolig og betaler sin husleie selv. En fjerdedel har ikke noen form for hjelp etter

tilbakeflytting, halvparten har ca. 7 timer hjelp i uka, og resten, ca. en fjerdedel, har 15 timer hjelp i uka. For den siste gruppen betaler fylkeskommunen halvparten av utgiftene.

I perioden 1982 - 1985 er det kommet til 6 nye heldøgnsinstitusjoner innenfor HVPU i Nordland.

Rapporten konkluderer med:

"Utviklingen har ikke gått slik man har forutsatt i offentlige meldinger i snart 10 år. Institusjonstilbudene vokser under HVPU, de private organisasjonenes innflytelse avtar ikke som forventet, men synes tvert i mot å øke. Kommunene sitter på gjerdet og ønsker ikke å påta seg oppgaver de kan unngå så lenge deres økonomi fra før av er presset.

I tillegg til den usikkerhet og delvise handlingslammelse som er skapt i kommunene ved å plassere ansvar for service til denne gruppen på to nivå (kommune og fylke), kan også den gamle tenkemåten være ei hindring for kommunene. Man har vært vant til å tenke "særømsorg", at det er en oppgave kommunen selv ikke "makter".

HUTCHINSON, Gunn Strand

Ut av storinstitusjon. Om flytting fra sentralinstitusjon innenfor Helsevernet for psykisk utviklingshemmede (HVPU).

Bodø 1986. 141 s. (Høgskolesenteret i Nordland. Rapport nr. 3 - 1986) ISBN 82-7314-105-5.

Emneord: Psykisk utviklingshemmede, HVPU, institusjon, bolig.

SAMMENDRAG:

Prosjektet har fulgt 23 personer som har flyttet ut fra en sentral institusjon innenfor HVPU. Av disse flyttet 21 til mindre institusjoner/boliger, og 2 ut av HVPU-systemet til egen bolig. De fleste av de 21 flyttet til boenheter med 2 -4 beboere.

Kontaktflaten etter utflyttingen fra sentralinstitusjonen, spesielt med familie, støttekontakt og deltakelse i fritidsaktiviteter har økt.

Det har skjedd en merkbar bedring i fungering hos de som har flyttet. Dagligdagse aktiviteter mestres bedre og det har skjedd atferdsendringer.

Sju av de utflyttede er intervjuet, og de gir uttrykk for at de trives på de nye bostedene sine.

De to som ble skrevet ut av HVPU og etablerte seg i egen bolig, understreker den gode følelsen av å kunne bestemme selv, komme og gå når de vil, eie egne møbler og bestemme over egen økonomi.

Flyttingen har ikke ført til vesentlig endring med hensyn til arbeid og skolegang.

Her er tilværelsene like dårlig tilpasset en "Normalisert tilværelse" som i sentralinstitusjonene totalt sett.

HUTCHINSON, Gunn Strand

Inn i eget hjem. Om kommunal tilrettelegging av tjenester for gruppen "personer med psykisk utviklingshemming".

Bodø 1986. 25 s. (Høgskolesenteret i Nordland. Rapport nr. 4 - 1986). ISBN-82-7314-106-3.

Emneord: Psykisk utviklingshemmede, HVPU, institusjon, bolig

SAMMENDRAG:

Rapporten er en oppsummerende rapport av de to foregående rapportene "HVPU og kommunene" (1985) og "Ut av storinstitusjon" (1986).

Rapporten oppsummerer at: Institusjonsenhetene er blitt betydelig mindre, og antall beboere i avdelinger/boliger har gått ned. Det er mer personale i forhold til beboere enn tidligere. Alle beboerne har etter flytting eget rom, mens noen delte med andre før flytting. Videre er det ingen soverom som holdes avlåst av personalet mens det var tilfelle for ca 1/2 av gruppen før flytting. Trening på mestring av personlig hygiene, kjøkken- og husstellsoppgaver har øket betraktelig etter flytting, og mestringen er blitt bedre. Materialet viste videre en stor variasjon av tilværelser innen de enkelte sentralinstitusjonene og mellom de forskjellige mindre institusjonene.

Rapporten sier at flyttingene til mindre institusjoner har innebåret endringer mot en mer normalisert tilværelse til en viss grad for gruppen sett under ett. På en rekke områder er det imidlertid forhold som skiller tilværelsen fra det man legger til grunn for en normalisert tilværelse.

For å få til en mer normalisert tilværelse, kommer forfatteren bl.a. med følgende anbefalinger.

- boligen må ligge i "vanlig" bomiljø og ha "vanlig" utseende. Den bør eies eller leies av beboerne selv.
- de som gir tjeneste i boligen bør være knyttet til hjelpeordningene for hjemmene i kommunen
- alle bør være sysselsatt utenfor boligen på dagtid og helst bli integrert i det vanlige arbeidslivet
- fritidstilbudene i kommunen må være tilgjengelige også for tidligere institusjonsbeboere, og kommunen bør ha et ansvar for å fjerne eventuelle hindringer.

BRUKNAPP, Arne
TOMBRE, Egil

Kommunale botilbud for psykisk utviklingshemmede.

Oslo 1985. 58 s. (Norsk institutt for by- og regionforskning - Rapport 1985:4)

Emneord: Psykisk utviklingshemmede, boliger, bokollektiv, kommuneplanlegging.

SAMMENDRAG:

Rapportens del I. Utviklingstrekk og rammebetingelser, redegjør for opplysninger for 170 kommuner om eksisterende og planlagt kommunale botilbud for psykisk utviklingshemmede i 1984. Av kommunene hadde 33 en eller annen form for permanent botilbud, til sammen 111 plasser i 32 bokollektiv og 68 individuelle boenheter. De fleste av botiltakene var kommet etter 1980. I alt 36 av kommunene hadde planer om å utvikle til sammen ca. 165 plasser i bokollektiver og individuelle boliger.

Kommunens plass i en desentralisert omsorg var i 1984 fortsatt uklar, spesielt for bolig og omsorgstjenester. Det var en uklar gråsoner mellom kommunalt og fylkeskommunalt ansvar. HVPU har definert skillet mellom kommunalt og fylkeskommunalt ansvar etter hvorvidt det må knyttes nattevakt til botilbudet, men forfatterne fant at det også ble brukt nattevakt i rene kommunale botilbud.

Del II. Erfaringer fra fire kommuner.

Formålet her var å formidle erfaringer fra planlegging av boligtiltak. Studien ble avgrenset til bokollektiver i fire kommuner, Nes i Akershus, Oslo (Røa), Østerøy i Hordaland og Sandefjord i Vestfold.

Bokollektivene ligger i vanlig boligbebyggelse. Beboerne var mellom 20 - 30 år, med jevn kjønnsfordeling. To av tre hadde flyttet fra foreldrehjemmet.

Det var ulike holdninger til omfanget av personalbruk i startfasen. Oslo startet med få ansatte. I Sandefjord ble det satt inn mange for å gi maksimal trygghet og opplæring ved oppstart. Etter en tid jevnet dette seg ut.

Rapporten gjør rede for bokostnader og satsing på ulike faggrupper som ansatte i bokollektivene.

REINIUS, Karin Lidmar
RYDBERG, Mitchell

Gruppeboende för gemenskap och oberoende.
Diskussion om utforming av kollektiva bostäder för service och vård.

Stockholm 1986. 129 s. (Statens råd för byggnadsforskning T8: 1986) ISBN-91-5400-4556-8.

Emneord: Psykisk utviklingshemmede, funksjonshemmede, bolig, gruppebolig.

SAMMENDRAG:

Rapporten gjør rede for 11 ulike eksempler på gruppebolig for ulike grupper funksjonshemmede og misbrukere. I rapporten gjøres det i detalj rede for ulike boligtyper og planløsninger.

Boligareal pr. person i de ulike gruppeboligene varierer, særlig er det store forskjeller når det gjelder privat areal. Dette ser ut til å stå i sammenheng med hvilke funksjonshemmede som bor i boligen. Psykisk utviklingshemmede, aldersdemente og psykiatriske pasienter har svært lavt privat boligareal, mens sterkt fysisk funksjonshemmede har atskillig mer privat areal, selv når en tar hensyn til f.eks. rullestolkrav.

Forfatterne stiller spørsmål om den lavere bostandarden i gruppeboliger for psykisk utviklingshemmede beror på at denne boformen er en svært vanlig løsning for denne gruppen, og at det betyr store økonomiske besparelser totalt sett å holde en lav bostandard. En annen forklaring kan kanskje være at bygging av gruppeboliger for psykisk utviklingshemmede startet allerede for 15 - 20 år siden, på en tid da boligstandarden var lav for store grupper i befolkningen. Utnytter planleggerne også at psykisk utviklingshemmede ikke selv kan stille krav på linje med f.eks. fysisk funksjonshemmede?

Forfatterne ble under arbeidet med prosjektet mer og mer opptatt av beboernes mulighet for uavhengighet i store gruppeboliger. Er privatarealet begrenset til et lite soverom, er dette en dårlig fysisk ramme for et selvstendig liv.

Stor gruppebolig som permanent bolig kan være en god økonomisk løsning for planleggerne, men har store ulemper for beboerne.

Forfatterne har mer tro på vanligē leiligheter med felles kjøkken og stue for 2 - 3 beboere, men dette krever større areal pr. beboer enn de store gruppeboligene de har studert.

De vil unngå store spesialboliger som er øremerket til gruppebolig og anbefaler heller store leiligheter og småhus som er integrert i den vanlige boligbebyggelsen. Slike boliger kan tilpasses et vekslende behov, noe som er vanskeligere med store spesialbygde gruppeboliger.

JYNGE, Vigdis

Hjelpemiddelprosjektet i bolig for psykisk utviklingshemmede.

Oslo 1988 og 1989. Rapport 1 og 2. 40 og 90 s. (Senteret for industriforskning) ISBN 82-411-0042-6.

Emneord: psykisk utviklingshemmede, hjelpemidler, bolig, formidling.

SAMMENDRAG:

Prosjektet har utprøvd ulike tekniske hjelpemidler i en gruppebolig hvor det bor fire psykisk utviklingshemmede kvinner. Det viste seg at de fire hadde praktiske problemer som kunne avhjelpes med hjelpemidler som kompenserte for den psykiske utviklingshemmingen.

Beboerne hadde liten erfaring i å gi uttrykk for sine ønsker og behov. De var lite klar over sine egne muligheter eller hjelpemidlenes muligheter til å løse praktiske problemer.

Uansett hvilke mål som ble lagt til grunn, så var der et udekket behov for hjelpemidler i boligen og på arbeidsstedet som kunne kompensere for den psykiske utviklingshemmingen. Dette til tross for at de beboerne som prosjektet omfattet på forhånd nødt godt av en stor grad av selvstendighet og var omgitt av aktive fagfolk både i boligen og på arbeidsstedet. Undersøkelsen viser også at behov for hjelpemidler er høyst individuelt.

Det skjulte behovet for forstandskompenserende hjelpemidler ble også synlig for andre psykisk utviklingshemmede på samme arbeidsplass. Prosjektet omfattet ikke disse andre arbeidstakerne. Personalet på arbeidsplassen ble mer bevisst arbeidstakernes potensielle muligheter og oppdaget udekkede behov for hjelpemidler for mange flere enn de prosjektet omfattet.

En annen konklusjon fra prosjektet er at hjelpemiddelformidlingen til psykisk utviklingshemmede kan stimuleres, og på den måten gjøre flere mer selvstendige i egen bolig. Det er fortsatt hindringer i formidlingssystemet som bør overkommes.

EKEID, Jorunn
FASTING, Aase Frostad
STAFNE, Anne Lise

Mens gresset gror.
Om livsvilkår for psykisk utviklingshemmede.

Oslo 1983. 98 s. (Aschehoug forlag) ISBN 82-03-11121-1.

Emneord: Psykisk utviklingshemmede, bolig, institusjon, livsløp.

SAMMENDRAG:

Forfatterne viser gjennom å beskrive livet til mennesker med psykisk utviklingshemming og hvordan "systemet", d.v.s. institusjoner og byråkrati, har virket negativt for disse.

De sier det er meget stor avstand mellom den virkelighet psykisk utviklingshemmede og deres pårørende lever i og de gode intensjonene som er nedfelt i offentlige utredninger og planer.

Normalisering er målet, mens integrasjon ikke er et mål i seg selv, men en metode som ofte fører til normalisering. Prinsippet om normalisering har ikke noe med såkalt normalitet å gjøre. Det går heller ikke ut på å gjøre de funksjonshemmede normale, men skape så normale levekår som mulig. normalisering er således det motsatte av isolering og overbeskyttelse. En vanlig bolig for én eller noen få, der hver enkelt får tilsyn og hjelp etter sitt individuelle behov, framheves.

I boka redegjøres for nybrottsarbeid når det gjelder bolig og tjeneste for psykisk utviklingshemmede i Ribe amt i Danmark, og NIMROD-prosjektet i Wales (New Ideas for Care of the Mentally Retarded People in Ordinary Dwellings).

BIRKELAND, Arvid
GRYTEN, Frode

Boliger til psykisk utviklingshemmede, løsninger og barrierer i den kommunalpolitiske prosessen.

Bergen 1986. 254 s. (Institutt for administrasjon og organisasjonskunnskap, Universitetet i Bergen, hovedoppgave 1986).

Emneord: Psykisk utviklingshemmede, boliger, kommune, fylkeskommune.

SAMMENDRAG:

Oppgaven analyserer hvordan mennesker med psykisk utviklingshemming kan artikulere sine boligbehov overfor politiske myndigheter i seks norske kommuner. Målsettingen er normalisering, vil si at psykisk utviklingshemmede skal kunne gjøre bruk av samfunnets vanlige service-apparat. Forutsetning for normalisering er integrering, det vil si at mennesker med psykisk utviklingshemming kan leve, virke og handle side om side med andre mennesker. Desentralisering fra et fylkeskommunalt ansvar (HVPU) til kommunalt ansvar står her sentralt. I rapporten analyseres tre ulike typer aktører i den kommunalpolitiske prosessen; politiske partier, profesjonene og interesseorganisasjonene.

Partiene artikulerer målsetninger i partiprogrammer. På det lokale planet tar de få initiativ for etablering av bolig for denne gruppen.

Profesjonene står sentralt. De ansatte innenfor det fylkeskommunale HVPU-systemet står sterkest, fordi det er hit økonomiske ressurser kanaliseres, og fordi de har etablerte administrative rutiner og øremerkede midler til å starte boligtiltak. Faren er i dag, sier forfatterne, at fylkeskommunale løsninger også slår igjennom i kommunal regi, og det kan bety at det er institusjonsomsorgen som desentraliseres til kommunene.

Interesseorganisasjonene lokalt har med unntak av én av de studerte kommunene, liten innflytelse på planleggingen av boligtiltak. Profesjonene, særlig på fylkesplan, har den faglige tyngden når det gjelder utforming av tiltakene.

Jo større kommunen er, jo mer ser det ut til at politikere står fjernt fra problemene, og at det tverrfaglige samarbeidet i kommunen vanskeligjøres.

ANDERSEN, Jan
RAUSTØL, Tellef

Avvikling av HVPU:
"Fra særomsorg til kommunalt ansvar".

Lillehammer 1988, 84 s. (Østlandsforskning rapport nr 25/88
ISBN 82-7356-070-8)

SAMMENDRAG:

Emneord: psykisk utviklingshemmede, kommunal planlegging, planprosessen, funksjonshemmede.

Rapporten er ment som en praktisk håndbok i den planprosessen som nå er i gang i norske kommuner i forbindelse med desentralisering av omsorg for mennesker med psykisk utviklingshemming til kommunene. I rapporten skisseres de fem faser i planprosessen.

Fase 1: OPPSTARTING, organisasjon og informasjon

Fase 2: KARTLEGGING AV INDIVIDUELLE OG LOKALE FORUTSETNINGER OG
UTARBEIDING AV KOMMUNALE MÅL
Individuelle forutsetninger
Lokale forutsetninger
Kommunale mål

Fase 3: UTARBEIDING AV TILTAKSPLANER

Fase 4: UTARBEIDING AV VIRKSOMHETSPLANER

Østlandsforskning har samarbeidet i 1987/88 med fem kommuner, Etnedal, Lillehammer, Lom, Nord-Odal og Ringsaker, om denne innledende planprosessen.

Det innledende planarbeidet har vært knyttet til de som idag er registrert i HVPU.

Forfatterne gir bl.a. disse anbefalingene:

- Involvere hele kommuneorganisasjonen i tiltaksplanleggingen slik at den blir forpliktende for alle etatene. Opprette styringsgruppe og vurderingsgruppe.
- Beslutte politiske mål for reformer tidlig i prosessen i kommunestyre og formannskap.
- Kartlegge forutsetninger og etablere samarbeid med både formelle og uformelle samarbeidspartnere tidlig i prosessen. Formelle: i ulike kommunale etater, arbeidsmarkedsetaten etc., uformelle: idrettslag, andre frivillige organisasjoner.

- Kartlegge forutsetninger og ressurser hos bruker, familie og nærmiljø
- Tiltaksplaner og virksomhetsplaner må bygge på sikre forutsetninger.
- Det kan være nyttig å igangsette noen konkrete tiltak, f.eks. utflytting fra institusjon, parallelt med planarbeidet.
- Erfaringene fra samarbeidet med de fem kommunene viser at planprosessen må ledes av en prosjektleder, som har fått avsatt tid til å arbeide med reformen. Det er viktig at denne har god kjennskap til de lokale forholdene.
- Forfatterne tar avslutningsvis opp kommunens rolle som utviklingsaktør, med særlig vekt på samspillet mellom kommunens tjenester, frivillige organisasjoner og uformelt nettverk.

STANGVIK, Gunnar

Livskvalitet for funksjonshemmede. Bind 1. normaliseringsprinsippet for forbedring av livskvalitet.

Oslo, 1987. (Universitetsforlaget ISBN 82-00-18303-3)

SOLUM, Eiliv

STANGVIK, Gunnar

Livskvalitet for funksjonshemmede. Bind 2. Et hjelpemiddel for planlegging og utvikling av tiltak og tjenester.

Oslo, 1987. 157 s. (Universitetsforlaget ISBN 82-00-18302-5)

Emneord: normaliseringsprinsippet, livskvalitet, evalueringsmetode, psykisk utviklingshemmede.

SAMMENDRAG:

Bind 1:

Rapporten gir en teoretisk gjennomgang av normaliseringsbegrepet slik det er utviklet gjennom forskning og slik det er blitt brukt i norsk sosialpolitikk og sosialt arbeid.

Normaliseringsprinsippet drøftes i forhold til livskvalitet og i forhold til sosial integrering i samfunnet. Med normalisering menes her at en skal gis mulighet for å utøve normale samfunnsmessige roller.

Metoder som er utviklet for å beskrive og evaluere ulike tiltak på grunnlag av dette prinsippet, blir beskrevet. Det legges her særlig vekt på Wolfenbergers utvikling av evalueringsinstrumentet PASS (Program Analysis Social System). Det er en forutsetning i Pass-metoden at normalisering er omsorgens viktigste mål. Det er i prinsippet det ytre organisatoriske opplegget som vurderes med denne metoden og ikke den individuelle tilpasning. Metoden vurderer i prinsippet alle ytre sider ved omsorgen som opplegg, lokalisering, innretning og administrasjon.

Bind 2:

Bind 2 gir en oversikt over PASS-metoden slik den er utviklet som et praktisk evalueringsredskap og slik den er tilpasset norske forhold. Dette redskapet vurderer ulike sider ved normalisering av livssituasjonen i forhold til vanlige roller i samfunnet og vanlig livsløp.

De ulike delmålene i metoden forklares. Boken gir en manual for observasjon og evaluering etter følgende hoveddimensjoner:

1. Nærhet og tilgjengelighet
2. Integrering i lokalsamfunnet
3. Aktiviteter
4. Språk og adferd
5. Program og retningslinjer.
6. Verdioppfatninger.

KEBBORN, Lars (m.fl.)

Evaluering av öppna omsorgsformer. Uppsala, 1981. 286 s. (Rapport nr. 1. Delegation för social forskning. Projekt Mental Retardation. ISBN 91-38-06257-7)

Emneord: Åpen omsorg, evaluering, bolig, utviklingshemning

SAMMENDRAG

Boken er en sluttrapport fra prosjektet "öppna omsorgsformer". Prosjektet er rettet mot personer med psykisk utviklingshemning og tar sikte på å undersøke forutsetninger for et mest mulig normalt liv og god sosial tilpasning.

Boken er en artikkelsamling med en rekke ulike forfattere. Foruten å gi bakgrunnen for hele prosjektet, har boken artikler knyttet til normalisering og integrering av psykisk utviklingshemmede på et generelt nivå. Her drøftes livsvilkår for psykisk utviklingshemmede i forhold til andre som ikke er utviklingshemmede. normaliseringsbegrepet diskuteres. Det legges her vekt på at begrepet ikke må oppfattes som et krav om individuell konformitet men at det er normalisering av den psykisk utviklingshemmedes rollemønster og deltakelse i det øvrige samfunn som etterstrebes. Det understrekes at slik normalisering ikke bare er et mål for personer med psykisk utviklingshemning, men med like stor rett kan brukes for alle grupper som på en eller annen måte er satt utenfor det alminnelige fellesskapet i samfunnet.

En hoveddel av boken består av artikler som drøfter normative modeller for beskrivelse og evaluering av forskjellige tiltak. Boken har en artikkel om bruk av normative modeller i sin alminnelighet og en rekke artikler som tar opp normative modeller for ulike tiltakstyper. De tiltakstypene som tas opp, er åpne boformer, familieservice, dagsentervirksomhet og fritid.

Boken har også en artikkel om administrative problemer. Her drøftes særlige svenske forhold.

Boken inneholder disse artiklene:

Prosjekt "Öppna omsorgsformer".

Utvecklingsstörning i socialt perspektiv,

Två omsorgsvärldar: Om normalisering i en förändrad
vårdorganisation för psykiskt utvecklingsstörda.

Några allmänna livsvillkor för utvecklingsstörda och andra.

Metodik - normativ modell och kritiska faktorer.

Normativ modell för öppna boendeformer.

Normativ modell och utvärdering av familjeservice.

Normativ modell, beskrivning och utvärdering av
dagcenterverksamhet.

Normativ modell för fritid.

Utvecklingslinjer och samordning i ett landsting.

Slutsatser och rekommendationer.

SLETVED, Henning
HAUBRO, Henrik

Hvad er det galt med institutionerne? - en analyse av institutionskulturen og åndssvages muligheter for at leve en almindelig tilværelse!

Esbjerg 1985. 120 s. (Sydtydske Universitetsforlag ISBN 87-88521-07-9)

Emneord: Psykisk utviklingshemmede, åndsvage, institusjonskultur og boligkultur.

SAMMENDRAG:

Rapporten behandler livsvilkårene for psykisk utviklingshemmede, men analysemodellen brukes også for andre grupper av funksjonshemmede. Forfatterne mener at selve handicap/funksjonshemmetbegrepet må omdefineres bort fra en objektiviserende fokusering på enkeltindividet og begynne å interessere seg for de særlige forutsetninger hver enkelt har, i samspillet med forskjellige dagliggrupper, levegrupper, arbeidsgrupper og fritidsgrupper. Det er levekår og omgivelser som bestemmer menneskenes aktiviteter og rammene for aktiviteter. Innledningsvis presenterer de en analysemodell eller utviklingsmodell hvor de skiller mellom filosofisk, teoretisk og konkret praksis, og informativ, forarbeidende og handlende prosess. Strategi som handlerom står sentralt i modellen.

Institusjoner for bl.a. psykisk utviklingshemmede følger industrisamfunnets fabrikkmodell med standardisering, synkronisering og maksimering. Disse institusjonene, om de er store eller små, bygger på industrisamfunnets omsorgsideologi overfor den over-skuddsbefolkningen som ikke er produktiv.

Avinstitusjonalisering betyr at menneskene, bl.a. psykisk utviklingshemmede, får størst mulig kontroll over sine levekår d.v.s. selvstendigjøring og selvforvaltning når de inngår i samfunnets alminnelige strukturer, og ikke utskilles i særlige miljøer.

Institusjonskulturen settes opp mot boligkulturen, og forfatterne viser at institusjonskulturen skiller seg avgjørende fra boligkulturen når det gjelder makt/hierarki, arbeidsdeling mellom beboer og ansatt, og når det gjelder utforming av de fysiske rammene. Videre er behandling en integrert del av institusjonslivet. Beboerne blir kategorisert, ekspertene/fagfolkene har en domine-

rende plass, og institusjonene er preget av regelstyring. Opp mot regelstyring settes konsekvensstyring som betyr et hjem på beboernes premisser med optimale utviklingsmuligheter, muligheter for personlig støtte og at en er innstilt på endringsprosesser.

Det er ikke noen gode grunner for at sterkt psykisk og fysisk funksjonshemmede ikke kan bo i vanlige boliger. Det bør være maksimalt 4 personer i en felles bolig.

Avinstitusjonalisering av psykisk utviklingshemmedes levekår er knyttet til:

1. Muligheter for å endre fysiske rammer.
2. Ansvar i og utenfor boligen.
3. Læring i boligen (ikke behandling).
4. Sosialt nettverk, formelt og uformelt.
5. Justering og bevegelse i bruk av ressurs.

Rapporten skisserer avslutningsvis hvordan et forskningsbasert utviklingsarbeid kan legges opp for å skaffe psyksisk utviklingshemmede vanlige boliger.

GÖRANSSON, Kerstin
HEDMAN-HALLIN, Lena

Hjelpemidler for psykisk utviklingshemmede.

Oslo, 1988. 102 s. (Stiftelsen ALA og Handikappinstituttet, norsk utgave Aschehoug 1988). ISBN-82-03-15919-2.

Stikkord: psykisk utviklingshemmede, hjelpemidler, bolig, transport.

SAMMENDRAG:

Boken tar opp praktiske problemer som psykisk utviklingshemning kan medføre og gir forslag til ulike støttetiltak. Akkurat som normalbegavede trenger psykisk utviklingshemmede hjelpemidler for å klare hverdagen. De som ikke forstår begrepet tid, trenger hjelpemidler til det. De som ikke forstår begrepet rom, kvalitet og kvantitet, eller ikke kan kommunisere med andre på en forståelig måte, trenger hjelpemidler til det.

Disse hjelpemidlene må være pedagogisk tilrettelagt for den enkelte. Den som er psykisk utviklingshemmet, trenger derfor hjelpemidler som er tilpasset utviklingshemningen.

Den som dessuten har et fysisk tilleggshandikap (bevegelseshemning, syns- eller hørselshemning), trenger hjelpemidler også for dette handikappet.

Psykisk utviklingshemning er av en slik karakter at den ikke kan kompenseres bare ved teknikk. Det krever også spesialtilpasset pedagogikk. Med riktig opplæringsmetodikk vil de fleste multihandikappede med psykisk utviklingshemning lære å håndtere og bruke de ulike hjelpemidlene som allerede finnes, f.eks. elektrisk rullestol, orienteringshjelpemidler for synshemmede og lyttehjelpemidler for hørselshemmede.

I boken gis det innledningsvis en sammenfatning av G. Kyléns rapport "Samspel, handikapp och hjälpemedel", som gir en teoretisk bakgrunn.

Boken går konkret inn på tidshjelpemidler, bruken av offentlige kommunikasjonsmidler, pedagogiske metoder og hjelpemidler når det gjelder fritid, og andre dagliglivets gjøremål som å handle, lage mat, vaske tøy og stelle egen økonomi. Til slutt tar den opp noen elementer i offentlig miljø som heis, porttelefoner og bruk av offentlige toaletter.

Socialstyrelsen
 (WALUJO, Sophian
 VON DÖBELN, Marianne,
 LANGSTEN, Annika
 BERNARD, Peter)

SIVUS I BOENDET - ATT BO PÅ EGNA VILLKOR. Erfarenheter från Reimersholme gruppobstad, Stockholm och en avdelning vid Klintehemmets vårdhem, Gotland.

Stockholm, 1986. 95 s. (Socialstyrelsen PM 131/86) ISSN-0280-4964

Emneord: SIVUS, psykisk utviklingshemmede, gruppebolig, metode.

SAMMENDRAG:

SIVUS (Sosialt individ via utvikling i samhandling) er en gruppedynamisk arbeidsmetode som kan brukes for å støtte utviklingen i prinsippet hos alle mennesker, men arbeidsmetoden er særlig aktuell for dem som er avhengig av en eller annen form for hjelp eller støtte fra andre mennesker for å oppnå en personlig frigjøring. Metoden er brukt først og fremst i forhold til mennesker med psykisk utviklingshemming. Metoden har som utgangspunkt at all utvikling til å bli en selvstendig person, både individuelt og sosialt, skjer i samhandling med andre mennesker i små, faste og demokratiske grupper.

Smågruppeprinsippet skal lede til at gruppedeltakerne lettere skal utvikle dype sosiale kontakter seg imellom. "Faste grupper"-prinsippet skal innebære samme deltakere, samme personell/leder og en bestemt hovedaktivitet som gir gruppedeltakerne mulighet til å utvikle sosiale kontakter og bli trygge i sitt arbeid innenfor gruppen. Det demokratiske prinsippet bygger på at all virkelig forandring og utvikling skjer ut fra hva den enkelte funksjonshemmede selv vil, gjør og opplever og ikke ut fra det andre vil og gjør.

SIVUS-metoden deles opp i fire viktige ferdigheter:

Sosiale ferdigheter	- å omgås, trives og samarbeide
Planleggingsferdigheter	- å ha ideer, planlegge og forbedre
Arbeidsferdigheter	- å gjennomføre det en har planlagt
Bedømmingsferdigheter	- å reagere, tenke og bedømme i forhold til hele arbeidsprosessen.

SIVUS-metoden arbeider med fem utviklingsstadier:

individstadiet, å fungere på egen hånd,
parstadiet, å fungere to og to,
gruppestadiet, å fungere flere personer sammen innenfor gruppen,
intergruppestadiet, å samarbeide mellom grupper, og
samfunnsstadiet, å fungere ute i samfunnet på egen hånd, i par, i grupper sammen med ikke-funksjonshemmede i ulike integreringsprosesser som i bosituasjoner, i arbeid og fritid.

Erfaringene fra Reimersholme gruppebolig og Klintehemmet som har arbeidet etter SIVUS-metoden viser at beboerne ble mer selvstendige og fikk mer selvtillit. Å bo i gruppebolig var nytt for beboerne på Reimersholme, men beboerne taklet overgangen langt bedre enn de ansatte hadde forventet. Beboerne deltar og tar ansvar og stiller krav til personalet, og våger å stille spørsmål til ting personalet gjør.

I starten måtte beboerne ha hjelp til de fleste praktiske gjøremål. To år etter innflytting utførte de disse oppgavene i stor utstrekning selv. De fleste hadde fått omgang både blant de andre beboerne og utenfor. Personalets rolle endret seg fra å hjelpe til med praktiske oppgaver til å støtte sosialt og med kontakt til samfunnet ellers.

SONNADER, Karin
NILSSON-EMBRO, Ann-Charlotte

Utvecklingsstördas livskvalitet

Uppsala 1984, 83 s. (Projekt Mental Retardation, Institutionen för psykiatri. Ulleråkers sjukhus, Uppsala). Uten ISBN-nummer.

Emneord: psykisk utviklingshemmede, livskvalitet, boform, sysselsetting, fritid.

SAMMENDRAG:

Formålet med undersøkelsen var ved hjelp av strukturerte dypintervju å beskrive en gruppe psykisk utviklingshemmedes livssituasjon, og ut fra intervjumaterialet vurdere deres livskvalitet samt å beskrive intervjupersonenes ønsker om forandring av boform, sysselsetting, fritid, sosiale relasjoner, økonomi og medbestemmelse.

Forskerne intervjuet 96 voksne som bodde i egne leiligheter, i gruppebolig (inackorderingshem) og pleiehjem (vårdhem). Bevegelseshemmede og normalbegavede inngår i undersøkelsen som sammenlikningsgrupper.

Intervjuene ble gjennomført med en intervjuguide og de intervjuedes livskvalitet ble vurdert ut fra 11 kriterier for livskvalitet (Næss, S. : Livskvalitet: om å ha det godt i byen og på landet. Oslo 1979). Næss' modell for å bestemme livskvalitet er inndelt i fire hovedområder med undervariabler.

<u>Aktivitet:</u>	1. Engasjement
	2. Egeninnsats
	3. Selvrealisering
	4. Frihet
<u>Forhold til andre mennesker:</u>	5. Nære relasjoner
	6. Vennskap
<u>Selvfølelse:</u>	7. Selvsikkerhet
	8. Selvakseptering
<u>Grunnstemming av glede:</u>	9. Opplevelse
	10. Trygghet
	11. Glede

Resultatene viste at de psykisk utviklingshemmede hadde en lavere livskvalitet målt ut fra disse kriteriene enn bevegelseshemmede og normalt begavede. De utviklingshemmede hadde en høyere livskvalitet jo mer integrert de bodde. De utviklingshemmede som bodde i gruppebolig (inackorderingshem) og i egen leilighet hadde tilgang på flere aktiviteter, situasjoner og muligheter enn de i realiteten utnyttet. Foreldre, søsken og arbeidskamerater var stammen i det sosiale nettverket, som ellers ofte var tynt og sjelden bygde på selvvalgte kontakter. Avhengighet av andre, særlig personale, var stort. Denne avhengigheten, mangel på erfaringer og ferdigheter begrenset den individuelle friheten og bidro til et gjennomgående negativt selvbilde.

De psykisk utviklingshemmede i undersøkelsen var fornøyd med sin livssituasjon. Men det fantes også spesifikke områder og situasjoner hvor de ønsket forandring.

Rapporten konkluderer med at det viktigste målet for alle som arbeider med utviklingshemmede er å finne balansen mellom maksimal sosial deltakelse og et minimum av sosial sårbarhet.

KEBBON, Lars
NILSSON, Ann-Charlotte
SONNANDER, Karin
HJÄRPE, Jan

Normaliseringens kvalitet och gränser. Bakgrunn - begreppsanalys ,
och modell.

Uppsala 1984. 38 s. (Prosjekt Mental Retardation, Institutionen
för psykiatri, Ulleråkers sjukhus, Uppsala). Uten ISBN-nummer.

Emneord: Psykisk utviklingshemmede, normalisering, livskvalitet.

SAMMENDRAG:

I teorien om normalisering vektlegges menneskenes samfunnsmessige rolle spesielt. Det sosiale og fysiske miljøet som omgir oss, inneholder styrende og bestemmende faktorer som har avgjørende betydning for individets eksistens og muligheter for utvikling. Den utviklingshemmede ses altså i en sosial og samfunnsmessig sammenheng. Ut fra dette helhetssynet ser en på individenes muligheter ut fra en mengde ulike aspekter, hvor de intellektuelle forutsetningene ikke alltid veier tyngst og aldri kan bedømmes isolert.

Normaliseringsprinsippet får sitt konkrete uttrykk innenfor planleggingsfilosofi og der konkrete tiltak utvikles. Grunntanken i normaliseringsprinsippet er å forandre organisasjonen av de ulike omsorgstiltakene. En arbeider for å eliminere hindrende og handikappende faktorer i miljøet snarere enn å se på mangler hos individet. Normaliseringsprinsippet bør ses på som en retningslinje, som et overordnet prinsipp som hele tiden må utvikles og gis et konkret innhold i forhold til individer og situasjoner. Dette er også et uttrykk for relativiteten i begrepet psykisk utviklingshemning.

Normaliseringsprinsippet innebærer (Nirje 1979):

- en normal døgnrytme for psykisk utviklingshemmede med arbeid, hvile og fritid
- en normal ukerytme, bo atskilt fra arbeid, sysselsetting og fritid

- å få oppleve en normal årsrytme med ferie, helger og høytidsdager
- å få oppleve livets ulike utviklingsfaser i barndom, ungdom, voksen alder og alderdom
- å få møte normal respekt. Å ha rett til et privatliv og til å ha venner
- å få leve sammen med begge kjønn
- normal økonomiske standardkrav. Å ha et arbeid eller daglig sysselsetting
- å ha en bolig som er godt integrert i samfunnet når det gjelder lokalisering, størrelse og standard.

Erfaringer tyder på at normale livsvilkår gir optimale betingelser for utvikling. Men normalisering bør også relateres og verifiseres i forhold til livskvalitetsdimensjoner, der personlig-psykologiske aspekter står i fokus (Se sammendrag av Sonnander m.fl. : utveclingsstørdas livskvalitet 1984).

I videre studier må en også klarlegge hvor langt normaliseringsprinsippet kan realiseres og gode måter dette kan skje på.

RINGDAL, Gerd Inger

Arbeid for psykisk utviklingshemmede. - En undersøkelse av fire bedrifter som sysselsetter psykisk utviklingshemmede.

Trondheim 1988. 106 s. (Senter for samfunnsforskning, Universitetet i Trondheim). Uten ISBN-nummer.

Emneord: psykisk utviklingshemmede, arbeid, opplæring.

SAMMENDRAG

Dataene i denne undersøkelsen er basert på et utvalg av fire bedrifter som til sammen sysselsetter 41 arbeidstakere med psykisk utviklingshemning. De fleste av disse arbeidstakerne er pliktoppfyllende, pålitelige, har minimalt fravær og er lette å omgås. De svakere sidene omfatter et lavere tempo, liten evne til å se ting i sammenheng og vansker med å mestre mer avanserte arbeidsoppgaver. Det er store individuelle forskjeller. I en del jobber som distribusjonsarbeid og ved samlebånd, gjør de en like god innsats som andre. Psykisk utviklingshemmede kan være mer utholdende i slikt arbeid.

Undersøkelsen viser at for at arbeidssituasjonen skal lykkes, må det være et tilfredsstillende samsvar mellom prestasjonskrav og arbeidstakerens funksjonsnivå. Det er viktig med positiv oppfølging og at oppfølgingen skjer kontinuerlig, f.eks. når arbeidstakeren flytter over på et nytt arbeidssted. Et vellykket arbeidsresultat krever at arbeidstakeren får prøve seg i et arbeid hun eller han har interesse for.

Forfatteren påpeker at det i framtiden må skaffes arbeidsplasser som er bedre tilrettelagt ut fra den enkeltes forutsetninger, behov og interesser. Forfatteren sier at det bør bygges ut flere arbeidssamvirketiltak, for dataene viser at arbeidssituasjonen har lyktes best for de psykisk utviklingshemmede som arbeider i denne typen bedrifter. Forfatteren anbefaler å kombinere lønn og trygd mer enn det vi gjør i dag. Dette vil motivere arbeidsgiverne til å ta inn mennesker med psykisk utviklingshemning i arbeid. Lønnsforholdene bør bli bedre. Det beste hadde vært at de psykisk utviklingshemmede fikk ordinær lønn, og at eventuell trygd gikk inn i bedrift. Slik ville disse arbeidstakerne kunne opptjene pensjonspeng. Ikke minst ville likeverdige lønnsforhold gjøre dem mer likeverdige med andre, også på andre måter.

SAARELA, Matti
SAARELA, Maritta

Integration of Mental Handicapped People in Urban Community.
Helsinki, 1984. (National Welfare Association for Mental
Deficient). ISBN 951-9142-18-5.

Emneord: psykisk utviklingshemmede, normalisering, integrering,
bomiljø.

SAMMENDRAG:

Målet med studien var å beskrive integrasjonen av psykisk utviklingshemmede i bymiljøer. Integrasjon er det sentrale teoretiske begrepet i omsorgen for psykisk handikappede, og integrasjon kan bare forstås gjennom normaliseringsprinsippet. Men normaliseringsbegrepet er verdibundet, og det er vanskelig å gi det en klar definisjon. Integrasjon er teoretisk delt i fysisk, funksjonell, sosial og samfunnsmessig integrering. Integrasjon er en kumulativ prosess, hvor graden av tidligere integrering er en forutsetning for å realisere andre typer av integrering.

De psykisk utviklingshemmede i denne studien og personene i referansegruppen bodde i tre ulike bymiljøer. De psykisk utviklingshemmede hadde vanlige leiligheter integrert i boområdet. Den fysiske integrasjonen var altså god, og ifølge integrasjonsteori er dette en forutsetning for å realisere andre typer integrasjon.

Det viste seg at de psykisk utviklingshemmede brukte servicen i boligområdet mindre enn de i referansegruppen. De psykisk utviklingshemmede hadde lavere aktivitet enn referansegruppen, men her var forskjellene større innenfor gruppen funksjonshemmede enn mellom de funksjonshemmede og referansegruppen.

Psykisk utviklingshemmede og personene i referansegruppen hadde positive holdninger til sosial integrasjon, til samkvem, men i praksis hadde de lite å gjøre med hverandre. Sosial integrasjon i bymiljø via naboskap er vanskelig, sier forfatterne. Integrasjon i det moderne bysamfunnet skjer snarere ut fra "hvem en er lik", som likedan utdanning, yrke, sosial gruppe, enn fysisk nærhet som naboskap. Det skjer også en segregering av de som er avvikende. Det som virker mest sosialt integrerende, er integrering i det åpne arbeidsmarkedet.

De psykisk utviklingshemmede i studien hadde mye sosial kontakt med andre psykisk funksjonshemmede, selv om det her var store individuelle forskjeller. Det ser ut til, sier forfatterne, at også psykisk utviklingshemmede vil søke venner som har en livsform som har likhetspunkter med deres egen og som de kan omgås på en likeverdig måte uten å miste sin egen identitet. Slike situasjoner er normale, sier forfatterne, og går mot den ensidige vektleggingen av integrering mellom funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede.

I tidligere studier har integrering fått en for idealistisk vektlegging både i konkrete studier og teoretiske diskusjoner. Integrasjonsteorien leder implisitt til en antakelse om en type idealsamfunn, uten analyse av makt, interesser og innflytelse både på mikro- og makronivå i samfunnet, sier forfatterne. For idealistiske antakelser om sosial integrering kan lett lede til overdreven optimisme og skuffelser. Begrepet sosial integrasjon er vagt og trenger å utvikles. Samtidig trenger vi mer kunnskap om hvilke forhold integrasjon mellom psykisk utviklingshemmede og andre best skjer under.

HILTUNEN, P.

At Real Work. A description of Work Experimentation and its Conflicts.

Helsinki 1983. (National Welfare Association for the Mental Deficient) ISBN 951-9142-07-X.

Emneord: psykisk utviklingshemmede, arbeid, arbeidstrening, opplæring.

SAMMENDRAG:

Hensikten med denne studien var å kartlegge forberedelsene og gjennomføringen av et arbeidsforsøk for psykisk utviklingshemmede i ordinære jobber. Jobbene de fikk, var for det meste i sykehus og besto av pakking, vask og annen type service ved poliklinisk avdeling.

I alt jobbet 14 personer på seks forskjellige arbeidssteder. De gjorde samme type arbeid som andre ansatte. Arbeidsdagen var i gjennomsnitt seks timer. Med unntak av en som fikk tilnærmet vanlig lønn, fikk de andre bare ca. kr 300,- pr. måned, betalt fra Sosialdepartementet. De 14 arbeidstakerne ble intervjuet og observert under arbeidet. I tillegg ble foreldre, kolleger og overordnede intervjuet.

Rapporten viste at en psykisk utviklingshemmet kan lykkes i et vanlig arbeidsfellesskap både når det gjelder arbeidsoppgavene og sosial tilpassing. Utplassering i jobb krever skikkelig planlegging, forberedelse av overordnede og kolleger, klare instruksjoner og hurtig intervensjon hvis det oppstår problemer. Studien ga også interessant informasjon om det å være funksjonshemmet voksen i samfunnet: hva som var viktig for den enkelte, hvordan de så på framtiden, og avhengigheten deres av familierelasjonene.

Mennesker med psykisk utviklingshemning - integrering i samfunnet

Litteratur fra Norge, Danmark, Sverige, Finland og Island om

- bolig
- dagliglivets tjenester
- hjelpemidler
- skole og utdanning
- arbeid
- fritid
- offentlige utredninger/publikasjoner
- teori og metode for normalisering og integrering
- generelt
- sammendrag av 20 publikasjoner